

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK VE SOSYAL
MEDYA BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(GAZİANTEP ŞAHİNBEY ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

NURSAÇ EFELER

AMASYA

Temmuz - 2023

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK VE SOSYAL
MEDYA BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(GAZİANTEP ŞAHİNBEY ÖRNEĞİ)

Hazırlayan
Nurşat EFELER

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Abdülhamit BUDAK

AMASYA - 2023

TEZ ONAY SAYFASI

Nursaç EFELER tarafından hazırlanan “Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Gaziantep Şahinbey Örneği)” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 07/06/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oyçokluğu ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Doç. Dr. Abdülhamit BUDAK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Harun TUNÇ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih DEMİRDAĞ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 07/06/2023

.....
Doç. Dr. Hasan YERKAZAN
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

07/06/2023

Nursaç EFELER

İmza

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK VE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (GAZİANTEP ŞAHİNBEY ÖRNEĞİ)

Nursaç EFELER

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran/2023

Danışman: Doç. Dr. Abdülhamit BUDAK

Bu araştırma ortaöğretim öğrencilerinin dindarlık ve internet kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma, bilimsel araştırma yöntemlerine göre nicel bir araştırmadır. Araştırmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Gaziantep ilinin Şahinbey ilçesinde bulunan lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bu evren içinden basit tesadüfî örneklem yoluyla belirlenen dört farklı okul türünde (Fen lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Meslek Lisesi) toplamda 312 öğrenci örneklemimizi oluşturmaktadır. Bu ilk bölümünde din, dindarlık kavramları, dindarlık tipolojileri, gelişim dönemleri ve din arasındaki ilişki, sosyal medya ile ilgili teorik kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde araştırma yöntemi, üçüncü bölümde yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: din sosyolojisi, dindarlık, sosyal medya, bağımlılık, sosyal medya bağımlılığı

ABSTRACT**A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGION AND SOCIAL MEDIA
ADDICTION IN HIGH SCHOOL STUDENTS****(EXAMPLE OF GAZİANTEP-ŞAHİNBEY)****Nursaç EFELER****Amasya University, Institute of Social Sciences****Department of Philosophy and Religious Sciences, M.A., June/2023****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Abdülhamit BUDAK**

This research was conducted to examine the relationship between religiosity and internet use of secondary school students. This research is a quantitative research according to scientific research methods. Relational screening method was used in the research. The sample of the study consists of high school students in Şahinbey district of Gaziantep province. Our sample consists of a total of 312 students in four different school types (Science High School, Anatolian High School, Anatolian Imam Hatip High School, Vocational High School) determined by simple random sampling from this universe. In this first part, religion, concepts of religiosity, typologies of religiosity, the relationship between developmental periods and religion, and theoretical concepts related to social media are explained. In the second part, the research method and in the third part, the findings obtained as a result of the research are explained.

Keywords: sociology of religion, religiosity, social media, addiction, social media addiction.

ÖNSÖZ

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusundan, amacından, öneminden, probleminden, varsayımlarından, sınırlılıklarından, ana hipotezinden, alt hipotezlerinden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde din kavramından ve tanımlarından, dindarlık kavramından, dindarlık tipolojilerinden ve boyutlarından, gelişim dönemleri ve dinden, ergenlik döneminden, sosyal medyadan, bağımlılıktan ve covid-19 dönemi toplumsal yaşamdan bahsedilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yönteminden, evren ve örnekleminden, veri toplama araçları ve veri toplama yönteminden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise yapılan araştırmadan elde edilen bulgulardan ve yorumlardan bahsedilmiştir.

Yüksek lisans eğitimimde ve tez sürecimde her daim desteklerini esirgemeyen, yol gösteren ve motive eden değerli danışman hocam Doç. Dr. Abdülhamit Budak'a bana vermiş olduğu tüm emeklerden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tüm öğrenim hayatım boyunca yanımda olan, beni destekleyen ve bugünlere gelmeme katkı sağlayan ve beni yetiştiren aileme ve beni destekleyen ve bu süreçte yanımda olan arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Nursaç EFELER

06/06/2023

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	xiii
1. Araştırmanın Konusu.....	3
2. Araştırmanın Amacı.....	3
3. Araştırmanın Önemi.....	3
4. Araştırmanın Problemleri.....	4
5. Araştırmanın Varsayımları.....	5
6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
7. Araştırmanın Hipotezi.....	5
7.1. Araştırmanın Ana Hipotezi.....	5
7.2. Araştırmanın Alt Hipotezleri.....	6

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. Kavram Olarak Din	7
1.1.1. Din Tanımları	7
1.1.2. Sosyolojik Din Tanımları	8
1.1.3. Özsel Din Tanımları	9
1.1.4. İşlevsel Din Tanımları	10
1.1.5. Dindarlık.....	10
1.1.6. Dindarlık Tipolojileri.....	11
1.1.7. Dindarlık Boyutları.....	12
1.2. Gelişim Dönemleri ve Din	15
1.2.1. Ergenlik Gelişim Dönemi.....	18
1.2.2. Ergenlik Dönemi ve Din.....	20
1.2.3. Ergenlik Dönemi ve Bağımlılık.....	22

1.3. Sosyal Medya.....	23
1.3.1. İletişimin Tarihsel Süreci ve Gelişimi.....	23
1.3.2. Sosyal Medyanın Tarihi ve Gelişimi.....	26
1.3.3. Sosyal Medya Araçları ve Özellikleri.....	28
1.3.4. Dindarlık ve Sosyal Medya İlişkisi.....	30
1.4. Bağımlılık.....	33
1.4.1. Madde Bağımlılığı.....	35
1.4.2. Davranışsal Bağımlılık.....	36
1.4.3. Sosyal Medya Bağımlılığı.....	37
1.5. Covid-19 Pandemi Dönemi ve Toplumsal Yaşam.....	39

II. BÖLÜM

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	42
2.1. Araştırma Modeli.....	42
2.2. Evren Ve Örneklem.....	42
2.3. Veri Toplama Araçları.....	42
2.4. Kişisel Bilgi Formu.....	42
2.5. Bireysel Dindarlık Ölçeği.....	43
2.6. Sosyal Medya Kullanım Ölçeği.....	43
2.7. Verilerin Toplanması.....	43
2.7.1. Ölçme Aracını Uygulama Aşamaları.....	44
2.7.2. Yöntem ve Çalışma Grubu.....	44
2.8. Verilerin Analizi.....	45

III. BÖLÜM

3. BULGULAR.....	47
3.1. Demografik Değişkenler ile İlgili Bulgular.....	47
3.2. Cinsiyet.....	47
3.3. Öğrenim Görülen Lise Türü.....	47
3.4. Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi.....	48
3.5. Anne Eğitim Durumu.....	48
3.6. Baba Eğitim Durumu.....	48
3.7. Anne Meslek Durumu.....	49
3.8. Baba Meslek Durumu.....	49
3.9. İnternet Kullanım Amacı.....	50

3.10. Öğrencilerin Cinsiyet Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları.....	51
3.11. Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları.....	52
3.12. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi ile İnternet Kullanım Arasında İstatistiksel İlişki Bulguları ve Yorumları.....	53
3.13. Lise Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları.....	54
3.14. Lise Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları.....	56
3.15. Lise Öğrencilerinin Anne Meslek Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları.....	57
3.16. Lise Öğrencilerinin Baba Meslek Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları.....	59
3.17. Lise Öğrencilerinin Okul Türü Değişkenine Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları.....	60
3.18. Lise Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları.....	62
3.19. Lise Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları.....	64
3.20. Lise Öğrencilerinin Anne Meslek Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları.....	65
3.21. Lise Öğrencilerinin Baba Meslek Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları.....	66
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	69
KAYNAKÇA.....	74
EKLER.....	81
Ek 1. Uygulanan Ölçek Formu.....	82
Ek 2. Etik Kurul Kararı.....	87
Ek 3. Meb Anket İzni.....	89
Ek 4. Uygulanan Ölçek İzinleri.....	90
ÖZ GEÇMİŞ.....	92

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Dindarlığın Boyutları.....	13
Tablo 2. Gelişim Dönemleri.....	15
Tablo 3. İletişim Çeşitleri ve Yapısal Şeması.....	24
Tablo 4. Web 1.0 ve Web 2.0 Dönemleri Karşılaştırması.....	25
Tablo 5. Madde Bağımlılığı Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler.....	35
Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyet ve Okul Türlerine Göre Dağılımları.....	44
Tablo 7. Normallik Testi Sonuçlarına Ait İstatistikler.....	45
Tablo 8. Cinsiyet Yüzde Değerleri.....	47
Tablo 9. Öğrenim Görülen Okul Türü Yüzde Değerleri.....	47
Tablo 10. Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi Yüzde Değerleri.....	48
Tablo 11. Anne Eğitim Durumu Yüzde Değerleri.....	48
Tablo 12. Baba Eğitim Durumu Yüzde Değerleri.....	48
Tablo 13. Anne Meslek Durumu Yüzde Değerleri.....	49
Tablo 14. Baba Meslek Durumu Yüzde Değerleri.....	49
Tablo 15. İnterneti Kullanım Amacı Yüzde Değerleri.....	50
Tablo 16. Dindarlık Düzeyi Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	51
Tablo 17. Sosyal Medya Tutumu Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları.....	52
Tablo 18. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle İnternet Kullanımı Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler.....	53
Tablo 19. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin İnternet Kullanımına Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	53
Tablo 20. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Anne Eğitimi Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	54
Tablo 21. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Anne Eğitimi Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	55

Tablo 22. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Baba Eğitim Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	56
Tablo 23. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	57
Tablo 24. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Anne Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	58
Tablo 25. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Anne Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	58
Tablo 26. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Baba Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	59
Tablo 27. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Baba Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	60
Tablo 28. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Okul Türüne Ait Betimsel İstatistikler.....	61
Tablo 29. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Okul Türüne Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	61
Tablo 30. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumları İle Anne Eğitim Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	62
Tablo 31. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	63
Tablo 32. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumları İle Baba Eğitim Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	64
Tablo 33. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	64
Tablo 34. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumları İle Anne Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	65
Tablo 35. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Anne Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	66

Tablo 36. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Baba Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler.....	66
Tablo 37. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Baba Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu.....	67

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ergenlik Dönemi Ahlaki ve Dini Gelişim.....	20
Şekil 2. Sosyal Medya Uygulamalarının Başlangıç Tarihleri.....	27

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
İF	İlahiyat Fakültesi
ÇÜİFD	Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Yay.	Yayınları
Vd.	ve diğerleri
Bkz.	Bakınız
Vb.	ve benzeri
ed.	Editör
çev.	Çeviren
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SS	Standart sapma
$\bar{X}$	Ortalama Değer

GİRİŞ

Toplumlar geçmişten günümüze birçok sosyo-kültürel olaylardan etkilenmiş ve sosyo-kültürel olaylar toplum yapısını şekillendirmiştir. Toplumda herkesin üstlendiği belli roller vardır fakat bu rolleri toplumun yaşantısına ve şekline göre devam ettirmek gerekmektedir. Toplumun kurallarına göre yaşamak ve bu durumun bireysellikten uzaklaştığını söylemek gerekir. Durkheim'a göre yaşanan toplumda gerçekleşen sadece genel olan değil bireyin yaşam tercihi olan olaylar sosyal olay olarak tanımlanmaktadır. Birey giyinme şekli, yeme-içme alışkanlıkları yada siyasi veya dini tercihinde içinde bulunduğu toplumun kurallarına göre gerçekleştirir. Bu tercihler zorlayıcı ve baskıcı olmak zorunda değildir ve bireyin kendisini mecbur hissetmesi durumu söz konusu olmayabilmektedir. Yine de bu durum sosyal olay kabul edilmekte ve ona göre ele alınması gerekmektedir.¹

Her toplumu etkileyen, yapısının değişmesine sebep olan olgulardan biri de dindir. Din, her toplumda farklı şekillerde ve farklı biçimlerde bulunmaktadır. Dinlerin çeşitliliği, dini pratiklerin ve ritüellerin çeşitli olmasına sebebiyet vermektedir. Reform hareketleri sonrasında birçok toplumda dinin gücü ve topluma etkisi azalmış olsa da tamamen yok olmamış ve günümüzde de toplumların yapısını şekillendirmeye ve toplumlara etki etmeye devam etmektedir.

Dini ritüelleri uygulayan ve belli bir dine mensup olan kişiler “dindar” kavramıyla tanımlanmaktadır. Dindar kişiler her ne kadar bir dine mensup olup, bu dinin gereklerini yerine getirseler de yaşanan toplumsal değişikliklerden de etkilenmektedirler. Dindarlığı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Dindar kişilerin yaşadıkları dönemden bağımsız davranması mümkün değildir. Dindar, yaşadığı toplumdan, içinde bulunduğu ailesinden ve sosyal çevresinden (arkadaş, akraba vb.) olumlu ya da olumsuz olarak etkilenmeden yaşamamaktadır. Bu değişkenler sadece dindarlığı değil insan hayatının tamamını etkilemektedir.²

İnsan sosyal bir varlık olduğundan iletişim kurmak bir ihtiyaç olmakla beraber yaşamın da bir gereğidir. İletişim, bireyin ifade etmek istediği duygu ve düşüncelerini,

¹ Durkheim, Emile, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Doğan, Özcan (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2019), 31-35.

² Abdurrahman Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (01 Haziran 2009), 3.

aldıkları bir haber yada bir mesajı, insanlara iletme durumudur. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanlar çok çeşitli iletişim imkanlarına sahiptirler.³

Dünya genelinde yaşanan covid-19 salgını ekonomik, idari, sağlık sistemini ve sosyal yaşamı etkileyen global bir sorun olarak kabul edilmektedir. Salgın dönemi insanları birçok yönden etkilemiş, bu dönemden özellikle de çocuklar ve gençler oldukça etkilenmiştir. Bu süreçte toplum sosyal yaşantısında (sokağa çıkma saatleri ile ilgili uygulama vb.) birçok değişiklik yaşanmıştır.⁴ Toplumun önemli bir kesimi olan gençlerin bu salgın süreci durumdan etkilenirken, eğitim-öğretim süreçleri bu dönemde teknolojik iletişim araçları ile gerçekleştirilmiştir.

Hayatımızın her alanında teknoloji kendini yoğun bir biçimde gösterirken, eğitim alanında ve bilgiye ulaşmada da çok önemli bir etken haline gelmiştir. Okulların eğitim-öğretim amacıyla interneti aktif olarak eğitim-öğretim için kullanması, sosyal medya iletişim araçları ile öğrencilere ulaşması, özellikle ortaöğretim-lise öğrencilerinin interneti daha etkin ve sosyal medya uygulamalarını daha aktif olarak kullanmasına sebebiyet vermiştir.

Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın problemi, araştırmanın varsayımları, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmanın hipotezleri açıklanmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde ise araştırmanın temel kavramları olan din ve dindarlık kavramları, gelişim dönemleri, sosyal medya ve bağımlılık konuları ele alınmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde evrensel örneklem, sınırlılıklar, veri toplama yöntemi, verilerin analiz yöntemi ve bulguların tespiti konusunda kullanılan yöntem açıklanmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde uygulanan anket sonuçlarının verileri ve sonuçlar hakkında yorumlara yer verilmiştir.

Araştırmanın sonuç ve öneriler bölümünde araştırma sonucuna göre ortaya çıkan kanaat özetlenerek araştırma konusu ile ilgili öneriler sunulmuştur.

³ Kemalettin Yiğiter vd., “Öğrenme Sürecinde Bireyler Arası İletişim Ve Etkileşim”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 (04 Aralık 2010), 125.

⁴ Selin Öncü, “Covid-19 Pandemisinin Ergenler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”, *Edu 7: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/13 (30 Eylül 2022), 82-88.

1. Araştırmanın Konusu

Sosyal medya kullanımı ve dindarlık arasındaki ilişki hakkında yapılan farklı araştırmalar bulunmaktadır. Günümüzde covid-19 salgınıyla birlikte lise öğrencilerinin derslerini internet uygulamaları üzerinden işlemesiyle birlikte lise öğrencilerinde sosyal medya uygulamalarını kullanımlarında artış görülmektedir. Lise öğrencilerinde sosyal medyayı kullanım oranı arttığından dolayı günlük yaşamlarını etkilediği gibi dini davranış ve tutumlarına da etki etmektedir. Araştırmamın konusu: ‘Lise Öğrencilerinde Dindarlık Ve Sosyal Medya Kullanımı Arasındaki İlişki Üzerine Araştırma (Gaziantep-Şahinbey Örneği)’dir. Aynı zamanda sosyal medya kullanımı ile dindarlık arasında demografik değişkenler ile değişip değişmediği sorusuna cevap aranmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

Dini tutum ve davranışları etkileyen faktörlerden biri de günümüzde iletişim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte internet uygulamaları ve sosyal medya platformları olmuştur. Sosyal medya platformlarında her türlü bilgi ve içerik bulunmakla birlikte dini içerikler ve dini bilgiler de mevcuttur. Günümüzde sosyal medya ağlarını kullanmak, dindarlığa karşı tutum ve davranışlarını etkileyen bir faktör olarak kabul edilmektedir.⁵

Araştırmanın amacı lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve dindarlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Ayrıca demografik değişkenlerden cinsiyet, öğrenim gördüğü okul türü, ailenin eğitim durumu, ailenin meslek durumu değişkenlerinden söyle medya kullanımı ve dindarlık düzeyi arasında bir ilişkinin olup olmadığını bulmaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Günümüzde internet kullanımının yaygınlaşması ve birçok sosyal medya platformlarının kullanılmaya başlanmasıyla, internetin insanların günlük yaşantılarını yoğun şekilde etkilediği gözlemlenmektedir. Bu durum internet ve sosyal medya uygulamalarında dini içeriklerin de bulunduğu uygulamaların artmasına sebebiyet vermiştir. Günlük hayata etki eden internet aynı zamanda dini yaşantı ve dini tutumlara da etki etmektedir.

Covid-19 salgını ile birlikte lise öğrencileri internet ve sosyal medya platformlarında eğitim-öğretim görmeye başlamıştır. Bu durum lise öğrencilerinin interneti ve sosyal medya

⁵ Özdemir Şebnem Türk Gül Dilek, *Sosyal Medya Sosyolojisi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), 102.

platformlarını daha aktif kullanmalarına sebebiyet vermiştir. Bu yeni durum lise öğrencilerinin günlük yaşantısına etki ettiği gibi dini yaşantısına da etkilemektedir.

Ergenlik dönemi kişiliğin ortaya çıktığı ve gençlerin birçok sorun yaşayarak geçtikleri bir dönemdir. Bu dönemde kendini bulma, kişiliğini oluşturma dönemi olması sebebiyle çevresel faktörlerde döneme olumlu ve olumsuz katkı sunmaktadır. Özellikle lise öğrencilerinin eğitim-öğretim faaliyetlerini ev ortamında bilgisayar, tablet veya telefon kullanarak internet üzerinden gerçekleştirmesi, sosyal hayatlarını, alışkanlıklarını da etkilemektedir. Bu durum lise öğrencilerinde internet kullanımının ve sosyal medya platformlarının kullanımını artırmıştır. Günümüzde yaygınlaşan internet kullanımının etkilerinin özellikle gençler üzerindeki etkisinin araştırılması gerekliliğini ortaya koymuştur.

4. Araştırmanın Problemleri

Günümüzde yaşanan covid-19 salgını nedeniyle insanların günlük yaşantısını alış-veriş, yeme-içme ihtiyaçlarını karşılamak, öğrenciler için eğitim-öğretimi internet ve sosyal medya platformlarından almasıyla birlikte internet kullanımı artmıştır. Günlük yapılan market alış-verişleri internet üzerinden kolaylıkla yapılmaya başlanmıştır. Günlük hayatımızı bu kadar içine alan internet uygulamaları insanların yaşamını kolaylaştıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet kullanımının faydaları olduğu gibi zararları da olabilmektedir. İnterneti ve sosyal medya platformlarını faydalı bir şekilde kullanmamak yaşamı olumsuz etkileyebilmektedir.

Dini yaşantımızda günlük yaşantımız ile iç içedir. İnternet kullanımı günlük yaşantımıza etki ettiği gibi dini yaşantımıza da etki etmektedir. Lise öğrencileri eğitim-öğretim görmek derslerini işlemek için interneti daha aktif kullanmaya başlamışlardır. Bu durumun dini yaşantılarına bir etkisinin olup olmadığını araştırmak için sosyal medya bağımlılığı ölçeği ve dindarlık ölçeği basit tesadüfi örneklem yoluyla seçilen farklı okullarda bulunan öğrencilere uygulanmıştır.

Okul öğrenci ve öğretmen iletişimin en etkili gerçekleştiği ortamdır. Okul ve sınıf ortamında öğretmen ve öğrenci arasında bilgi aktarımı gerçekleşmektedir. Öğretmen okul ortamı dışında öğrenci ile ilgili bilgi sahibi olmak için aile ile de iletişim kurmaktadır. Öğretmen internet platformlarını kullanarak öğrenci ile etkileşimini devam ettirmektedir. Bu

durum öğretmenin öğrenciyi gözlemleyip öğrenci hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır.⁶

Bu araştırmamızdaki temel problem ‘Lise öğrencilerinde dindarlık düzeyi ile sosyal medya kullanımları arasında ilişki var mıdır?’

Araştırmanın alt problemleri şunlardır:

1. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi ile internet kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri demografik özelliklere (cinsiyet, okul türü, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, anne meslek durumu, baba meslek durumu) göre farklılaşmakta mıdır?
3. Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları demografik özelliklere (cinsiyet, okul türü, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, anne meslek durumu, baba meslek durumu) göre farklılaşmakta mıdır?

5. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların veri toplama araçlarına samimi ve içten cevap verdiği kabul edilmiştir.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın örneklemini 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Gaziantep ili Şahinbey ilçesinde bulunan Fen lisesi, Anadolu lisesi, Anadolu İmam Hatip lisesi ve Meslek lisesinde bulunan öğrenciler ile sınırlıdır.

Ayrıca dindarlık düzeyini ölçmek için on beş soruluk bireysel dindarlık ölçeği ve sosyal medya kullanımı ölçmek için dokuz soruluk ergenler için sosyal medya ölçeği kullanımı ile sınırlıdır.

7. Araştırmanın Hipotezleri

7.1. Ana Hipotez

Dindarlık ve sosyal ağların kullanımı arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır. Dindarlık düzeyi arttıkça sosyal ağların kullanım düzeyi azalmaktadır.

⁶ Veysel Çakmak - Ercan Aktan, “Öğretmen Öğrenci İletişiminin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/56 (29 Ocak 2016), 84-96.

7.2. Alt Hipotezler

- 1- Lise öğrencilerinde interneti araştırma-ödev için kullananlar ile sosyal ağ ve oyun-eğlence için kullananların dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. İnterneti araştırma-ödev için kullanan öğrencilerin dindarlık düzeyi diğer amaçlarla kullanan öğrencilere göre daha fazladır.
- 2- Lise öğrencilerinin öğrenim görmekte olduğu lise değişkeni ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. İmam Hatip lisesi ve Meslek lisesinde okuyan öğrencilerin dindarlık düzeyi diğer liselerde okuyan öğrencilere göre daha fazladır.
- 3- Lise öğrencilerinde anne eğitim durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır.
- 4- Lise öğrencilerinde baba eğitim durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır.
- 5- Lise öğrencilerinde anne meslek durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmaktadır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi, mesleği ev hanımı olanların, mesleği memur olanlara göre daha yüksektir.
- 6- Lise öğrencilerinde baba meslek durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmaktadır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi, mesleği işçi olanların ve başka işlerde çalışanların, mesleği memur olanlara göre daha yüksektir.
- 7- Lise öğrencilerinde anne eğitim durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır.
- 8- Lise öğrencilerinde baba eğitim durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır.
- 9- Lise öğrencilerinde anne meslek durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır.
- 10- Lise öğrencilerinde baba meslek durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan din, dindarlık, sosyal medya, bağımlılık kavramları, gelişim dönemleri ve araştırmanın yapıldığı dönem ele alınmıştır.

1.1. Kavram Olarak Din

Din; insanlık tarihinin başlangıcından itibaren ortaya çıkan ve günümüzde de devam eden, insanların ilahi ve aşkın bir gücü kabul edip inanması olarak ifade edebileceğimiz bir kavramdır. Din kelimesi yerine; Arapça'da 'hüküm sahibi' anlamına gelen 'deyyan' kelimesi, Sanskritçe'de 'drn veya darm vb.' kelimeler 'din, inanç' anlamında kullanılıyordu. Din kökenini Arap dil bilimciler 'dane' ye, Batılı araştırmacılar ise Farsça bir kelime olan 'daenaya' dayandırmaktadırlar.

Din terimini, hem modern Müslüman alimler hem de çağdaş batılı ilim insanları birçok farklı şekillerde ve kapsamda tanımlamışlardır. Tam olarak bütün dinleri içine alan ve bütün dinleri tanımlayabilecek kapsamda bir din tarifi yapılması için din kavramının sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir.⁷ Latince kökene ait olan 'din (religion)', klasik Roma'da bile çok farklı anlamlarda yorumlanıp tanımlanmıştır.⁸ Din sözcüğü köken olarak; yol, hüküm, kanun, hesap günü anlamlarına gelmektedir.⁹

1.1.1. Din Tanımları

Din kavramı birçok ilim dalının araştırma alanı ve kapsamı içerisinde bulunduğundan farklı tanımları yapılmış ve farklı değerlendirmelere tâbi tutulmuştur. Teolojik olarak dinin, özellikle de İslam dininin tanımını yapan kelimcilerin dini tarifi ele alındığında; "Allah tarafından vahiy yoluyla ve peygamberleri aracılığıyla vazedilen ve saliklerini dünya ve ahirette saadet ve necata götüren, itikad ve amellerden mürekkep bir müessese" olarak ifade edildiği görülmüştür.¹⁰

Din, peygamberler vasıtasıyla bildirilen, insanlara doğru yolu gösteren ilahi bir mizan ve insanları kendi irade ve tercihleriyle iyiliğe, doğruluğa ulaştıran, dünya ve ahiret

⁷ "Din - Tdv İslâm Ansiklopedisi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Erişim 13 Mayıs 2021), 312-316.

⁸ Repstad Pal Furseth Inger, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. Aydınalp Halil Çapcıoğlu İhsan (Ankara: Atıf Yayınları, 2020), 43.

⁹ Abdülcelil Bilgin, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (01 Aralık 2014), 76.

¹⁰ Günay Ünver, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 214.

mutluluğuna kavuşturan bir ilahi kanun olarak tanımlanabilmektedir.¹¹ Dini, insanın kendi iradesini de ele alarak tanımlamak ve değerlendirmek gerekmektedir. Hak Dini Kuran Dili adlı tefsirinde Muhammed Hamdi Yazır din kavramını; “zevil ukulu, hüsnü ihtiyarlarıyla bizzat hayırlara sevk eden bir vaz’ı ilahi’dir” diye tanımlamıştır. Bu ifadeye göre din, sadece “ilim” ile değil, “ilim ve irade” nin bütünlüğü ile tanımlanmaktadır.¹² Modern İslam alimleri dinin tanımını klasik tarzdan kısmen farklı bir şekilde ifade etmişlerdir. Bu dönemde yapılan din tariflerinden biri ise Muhammed Abduh’un din tanımıdır. Muhammed Abduh’a göre din; “insanın kâinattaki varlıkları müşahade ederek duyular üstü ilâhî gerçekleri kavramasından ibarettir”.¹³

Din; insanlık tarihi boyunca toplumları hemen hemen her yönde olumlu veya olumsuz şekilde etkilemiştir. Toplumun tarihsel, kültürel, sosyal ve siyasi hayatına etki eden bir olgu olarak karşımıza çıkan din, tam ve geniş kapsamlı bütün dinleri ifade edecek şekilde bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Din, bütün toplumların yaşadığı sosyo-kültürel yapıyı kapsayacak ve geçirdikleri değişim sürecini de göz önünde bulundurarak tanımını yapamayacağımız bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda dinin farklı ilim alanlarında farklı tanımları yapılmıştır.¹⁴ Din kısaca; insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri aşkın olan yüce varlığa inanmaları ve inançlarına göre davranışlarını belirledikleri inanç sistemi olarak tanımlanmaktadır.¹⁵

1.1.2. Sosyolojik Din Tanımları

Felsefe ve din bilimlerinde, din kavramının tanımında ortak bir ifade üzerinde hem fikir olunamamıştır. Din bilimlerinde en çok kullanılan ve kabul gören tanımlardan biri Rudolf Otto’ya ait olan; “*Din; kutsalın tecrübesidir*” tanımıdır.

Sosyologlar, toplumları incelerken, toplumların içinde bulunduğu dönemi değişim sürecini ve toplumda var olan din anlayışlarını da incelerler. Bu durumda toplumun yaşadığı dönemden ve tarihsel sürecinden bağımsız bir inceleme gerçekleştirmek mümkün değildir. Aynı zamanda inceleme ve değerlendirme yapan sosyologların bakış açısı ve yorumu,

¹¹ Metin Özdemir, “Kelamcıların Din Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 1/1 (18 Ocak 2009), 38-39.

¹² Günay Ünver, *Din Sosyolojisi*, 214-215.

¹³ “Din - Tdv İslâm Ansiklopedisi”.

¹⁴ Çapçioğlu İhsan Akyüz Niyazi (ed.), *Din Sosyolojisi El Kİtabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 37.

¹⁵ Bilgin, “Din, Dindar, Dindarlık”, 76.

olayları anlamlandırmada farklılık arz etmektedir. Sosyolojik olarak ele alındığında din; karmaşık toplumsal ilişkileri içerisinde bulunduran sosyal bir sistemdir.¹⁶

Toplumun din anlayışı, dini tanımlara yansıyan en büyük etkenlerden biridir. Bu sebeple çeşitli ve farklı din tanımları yapılmış ve bu tanımlara göre din kavramı anlamlandırılmaya çalışılmıştır.¹⁷

Dini tanımlarken, yaşadıkları dönemden ve dini tecrübelerden etkilenen sosyologların, kendi düşüncelerini de göz önünde bulundurarak yaptıkları tanımlar ‘özel ve işlevsel’ olarak iki başlık altında toplanmaktadır.

1.1.3. Özel Din Tanımları

İlk sistematik din sosyolojisi kurucularından Max Weber, dinin tanımının, yapılan araştırmaların başında tam olarak ifade etmenin mümkün olmadığını, yapılan din sosyolojisi çalışmaları sonlandığında dinin tanımlanabileceğini ifade etmektedir.¹⁸ Özel din tanımları, bireylerin inançlarının nesnesini bulmayı hedeflese de ‘nesne’ diye tanımlanan şey farklı şekillerde ifade edilmektedir.¹⁹

Edvard Tylor dini; “*Manevi varlıklara olan inançtır*” diye tanımlamaktadır. Ronald Robertson dini; “*Kültür, ampirik ve ampirik üstü müteal bir gerçeklik arasındaki ayrım özgü inançlar, semboller (ve onlardan doğrudan çıkarılan değerler) bütünüdür*” diye tanımlamaktadır. Peter L. Berger ise dini; “*Kutsal bir şekil içerisinde kozmikleşme olarak*” ifade etmektedir.²⁰ Daha önce de ifade ettiğimiz Rudolf Otto’nun din tanımı olan; “*Din; kutsalın tecrübesidir*” özel din tanımları arasında yer almaktadır.

Dinin özel tanımlarına baktığımızda ilahi bir varlığın, aşkın bir gücün yani bir yaratıcının varlığı kabul edilmiş ve din kavramı bu çerçevede ele alınarak topluma etkisi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. İlahi bir güce, aşkın bir varlığa inanmayan dinler için bu ifadeler ise dini tanımlamada yeterli olmamıştır. Bu sebeple bazı sosyologlar dinin işlevsel olarak tanımlanması gerektiğini savunmuşlardır.

¹⁶ Akdoğan Ali, *Sosyal Değişme Ve Dîn* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 232.

¹⁷ Günay Ünver, *Din Sosyolojisi*, 226.

¹⁸ Akyüz Niyazi, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, 39.

¹⁹ Furseth Inger, *Din Sosyolojisine Giriş*, 47.

²⁰ Subaşı Necdet, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 21-22.

1.1.4. İşlevsel Din Tanımları

İşlevsel din tanımları, dinin topluma sağladığı fayda ve topluma etkileri ele alınarak ifade edilmeye çalışılmıştır.²¹ Geçmişten günümüze kadar etkisini devam ettirecek toplumsal bir vaka ve toplumsal bir tecrübe olarak din kavramı varlığını sürdürecektir. Bu bakış açısına sahip olan sosyologlardan biri de Emile Durkheim'dır.²²

Emile Durkheim, dini bu şekilde tanımlamaktadır: “*Din, kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden mürekkep birleşik/bütüncül bir sistem olup dokunulmaz ve yasak kabul edilen şeylerle ilgili inanç ve ameller bütünüdür ki müntesiplerini bir tek manevi/ahlaki cemaat halinde, Kilise diye adlandırılan bir cemaatte birleştirir*”.²³ Tanımdan da anlaşılacağı üzere Durkheim, “toplum şuuru, toplumsal birliktelik” olarak din kavramını ifade etmektedir.

İşlevsel din tanımlarını ifade eden, öncü kişilerden biri de Talcot Parsons'tır. Dini şu şekilde tanımlamaktadır: “*Din, anlaşıldığı kadarıyla insanların çeşitli cemiyetlerde geliştirdikleri inanç, amel, kurumlar bütünü olup bu inanç, amel ve kurumlar, ampirik-araçsal anlamda akıl tarafından anlaşılabilir ve/veya denetlenebilir olmadığına inanılan, insanların hayatlarının bu veçhesine ve bu tür durumlara cevap olarak geliştirilmişlerdir*”. Dini tanımlarken işlevselliği ele alarak tanımlayan bir diğer isim J. Milton Yinger'dır. Yinger dini; “*Öyle bir semboller, ameller ve inançlar sistemidir ki onunla bir insan topluluğu, insan hayatının gördüğümüz şu ölüm, ıstırap ve kötülük gibi nihai problemleriyle baş etmeye çalışır*” tanımlamaktadır.²⁴

İşlevsel din tanımlarını incelediğimizde, dinin kendine özgü bir yapısı, ritüelleri, kuralları olduğunun ifade edildiğini ve dinin yaşantısal boyutuna vurgu yapıldığını görmekteyiz. Dinin ötsel ve işlevsel tanımlarının yapılması, sosyologların dini incelemelerini etkileyen önemli bir durum olarak ifade edilmektedir.²⁵

1.1.5. Dindarlık

Bir dine mensup olan ve o dini yaşantısal anlamda içselleştiren bireyler için kullanılan bir ifade olan dindarlık kavramı çeşitli sınıflara ve başlıklara ayrılarak sosyologlar tarafından tasnif edilmiştir. Himmelfarb dindarlık kavramını; “*bir kişinin, mensubu olduğu dinine ait ilgiler, inançlar veya faaliyetlerle meşgul olma düzeyi*” olarak tanımlamaktadır. Roof

²¹ Furseth Inger, *Din Sosyolojisine Giriş*, 52.

²² Akyüz Niyazi, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, 40.

²³ Subaşı Necdet, *Din Sosyolojisi*, 20.

²⁴ Subaşı Necdet, *Din Sosyolojisi*, 20-21.

²⁵ Çelik Celaleddin Günay Ünver, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (Adana: Karahan Kitapevi, 2006), 23.

dindarlığın; “doğaiüstü ve/veya yüksek değerlere ilişkin bireyin inançlarının ve davranışlarının hem kurumsallaşmış hem de kurumsallaşmamış şekillerini içerdiğini” ifade etmektedir.²⁶

Dindarlık, “Kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibarıyla belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanması” anlamına gelmektedir.²⁷ Dinin tanımını yaparken Joachim Wach, aynı zamanda dindarlığın tanımını da ifade etmektedir. Wach, dini; “kutsalın tecrübesi” veya “yaşanması” olarak tanımlamaktadır. Wach, bu tanımında dinin ve dindarlığın nesnelliğini önemli bir şekilde ifade etmektedir ve dinin olduğu kadar dindarlığın da, din sosyolojisinin inceleme alanına girdiğini belirtmektedir. Wach’ın bu tanımı, din bilimcileri tarafından özsel bir tanım olarak kabul görmüş hem dini hem de dindarlığı ifade eden bir tanım olarak nitelendirilmektedir.

İşlevsel din tanımı olan ve aynı zamanda dindarlık tanımı olarak da kabul edilen tanım Yinger’e aittir. Yinger’in din tanımı; “bir halk grubunun onun vasıtasıyla beşer hayatının temel problemlerine çözümler aradığı bir inanç ve pratikler sistemi” şeklindedir, dindarlığı ise bu sistemin yaşanma şekli olarak kabul etmektedir. Durkheim de dini tanımlarken aynı zamanda dindarlığı da tanımlamış ve işlevsel bir yaklaşım sergilemiştir.²⁸

Dindarlık; bireyin dini tercihiine göre, bağlı olduğu dinin inanç sistemine ve kurallarına uygun şekilde yaşamasını ifade etmektedir. Dindarlık bu sebeple birçok farklı çeşitte karşımıza çıkmaktadır. Dindarlık hem samimi ve ihlasla ortaya konulan dindarlığı hem de samimiyetsiz ve gösteriş için ortaya konulan dindarlığı ifade ettiği için bir fenomen olarak kabul edilmektedir. Din bilimleri alanında bu durum dindarlık tipolojileri olarak ifade edilmektedir.²⁹

1.1.6. Dindarlık Tipolojileri

Dinlerin çeşitli olması, bazı dinlerin kendi içinde farklı yorumlanmasıyla birlikte, dinin farklı uygulanış biçimlerinin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dini tanımlarken nasıl farklı tanımlar ortaya çıkmış ve tek bir tanımı yapılamamışsa dindarlığı da tek bir şekilde ifade etmek mümkün değildir. Weber, dindarlığı çeşitli tipolojilere ayırmaktadır; ayinci dindarlık, derviş dindarlığı, şehir dindarlığı, kır dindarlığı. Mesching dindarlık tipolojilerini

²⁶ Murat Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji I/1* (2001), 23.

²⁷ Hakkı Karasahin, “Din Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/1 (01 Nisan 2008), 192.

²⁸ Günay Ünver, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, 22-23.

²⁹ Okumuş Ejder, *Gösterişçi Dindarlık* (İstanbul: Özgü Yayıncılık, 2017), 38-39.

toplumsal yaşamı baz alarak sınıflandırmıştır; göçebe dini/dindarlığı, asalet dini/dindarlığı, köylüler dini/dindarlığı ve burjuvazi dini/dindarlığı şeklindedir. Dindarlık radikal dindar ya da pasif dindar, aktif dindar ya da pasif dindar gibi dindarlık formlarında da adlandırılmıştır. Derecesine göre de dindarlığı çok dindar, az dindar şeklinde sınıflandırmak mümkün olmaktadır.³⁰

Ünver dindarlığı “geleneksel halk dindarlığı”, “entelektüel dindarlık” ve radikal İslamcı dindarlık” olarak üç şekilde sınıflandırmıştır.³¹ Birey davranışsal anlamda dini tutum oluşturabilmektedir. Bu tutum sonucunda ortaya çıkan dindarlık türlerinden biri gösterişçi dindarlıktır.³²

Din tanımlarında çeşitlilik ve farklılık olduğu gibi, dindarlık tanımlama ve sınıflandırmalarında da çeşitlilik ve farklılık bulunmaktadır. Dindarlık tipolojileri çeşitlerinin hepsini ifade etmek ve ele almak pek mümkün gözükmemektedir. Dindarlık tipoloji çeşitleri için birçok farklı kitap ve makaleden yararlanarak en güncel ve konumuzla ilgili olanları ifade edilmektedir.³³

1.1.7. Dindarlık Boyutları

Din sosyolojisi dini, dini hayatın yaşanma ve uygulanma şekline, içerisinde bulunduğu toplumun normlarına ve kültürel değerlerine ve birçok iç ve dış etkene göre şekillendiğini ve dinin tarihsel süreçte değişip, farklı şekiller aldığını belirtmektedir. Dindarlığın mültidimansiyonel (çok boyutlu) olduğunu ifade eden birçok din bilimci bulunmaktadır. Wach’a göre dindarlığın; “akide”, “ibadet” ya da “uygulama” ve “dini grup” veya “cemaat” olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır.³⁴

Dindarlığın boyutları tasnif ederken çok farklı ölçütlerle farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Le Bras, dindarlığın “komünial”, “sivil” ve “süpranatürel” olmak üzere üç farklı boyutu olduğunu ifade etmektedir. Le Bras tüm İslam dini sosyolojik olarak araştırıldığında, İslam dininin tarihsel sürecinin dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Sosyal yaşamın içinde bulunan dini tanımlarken Pinard, dindarlığın boyutlarını da “dini

³⁰ Okumuş Ejder, *Gösterişçi Dindarlık*, 39.

³¹ Ünver Günay, “Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa’daki Türk İşçileri Örneği”, *Bilimname: Düşünce Platformu* I/3 (Mart 2003), 56-62.

³² Okumuş Ejder, *Gösterişçi Dindarlık*, 44.

³³ Daha ayrıntılı dindarlık tipolojileri çeşitleri için bkz. ;. Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi. *İslâmî Araştırmalar (Dergi)*, XIX(3 [Din Psikolojisi Özel Sayısı]), 491-499, Okumuş Ejder. (2017). *Gösterişçi Dindarlık* (2.). Özgü Yayıncılık.

³⁴ Betül Avcı, “Dinler Tarihçisinin Anlamayı Hedefleyen Bir İmanlı Olarak Portresi: Joachim Wach”, *İnsan ve Toplum* 5/10 (15 Aralık 2015), 77.

olayların sosyal psikolojik tezahürleri”, “teşkilatın dini cemaat üzerinde ki etkileri” ve “dini cemaatlerin toplumla münasebetleri” şeklinde ifade etmektedir.

Dindarlığın dini yaşantı süresince incelenmesi gereken dört boyutu olduğunu ifade eden Glock, Stark ile yaptığı incelemesinde dindarlık boyutlarını “inanç boyutu”, “dini pratikler boyutu”, “tecrübe boyutu”, “bilgi boyutu”, “etkiler boyutu” diye beş boyutlu olarak sınıflandırmışlardır.³⁵

İnanç Boyutu: İnancın varlığı ve yokluğu söz konusudur. Kişinin inandığı dini yaşama şekli kuvvet ve şiddet derecesine göre farklılaşabilmektedir. Her inancın temel ilkeleri bulunmakta ve kişinin bunlara inanması beklenmektedir.³⁶

Dini Pratikler Boyutu: Bir dine inanan kişi bağlı olduğu dinin inanç sistemini uygulayarak dini vecibelerini yerine getirmesidir. Aynı zamanda dini kuralları uygularken yaşadığı derinlik ve içtenlik de önemlidir ve kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

Tecrübe Boyutu: İnandığı Yüce Varlığı hissedip onun kendisinde ki etkisini fark etmektir. Yaşanılan öznel tecrübeyi içermektedir.³⁷

Bilgi Boyutu: Dindar insan kendi dininin temel inanç ve değerleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bilgi boyutu ile diğer boyutlar arasında etkileşim bulunmaktadır.

Etkiler Boyutu: Hayatın bütün alanlarına etki eden dinin, insanın yaşantısına da etki etmektedir. İnsanın sosyal yaşamın içerisinde yaşadığı dinin etkileri hayatına tezahür etmektedir.³⁸

Tablo 1. Dindarlığın Boyutları³⁹

Teorisyen	Dindarlığın Boyutları					
Glock (1962)	1. İnanç	4. Bilgi	3. Duygu	5. Etki	2. Davranış	
Wach (1944)	1. İnanç				3.Sosyolojik (cemaat)	2. Uygulama
İslam Alimleri (Genel olarak)	1. İtikat		3. Muamelat		2. İbadet	

³⁵ Günay Ünver, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, 30-36.

³⁶ Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, 29.

³⁷ Furseth Inger, *Din Sosyolojisine Giriş*, 59-60.

³⁸ Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, 30.

³⁹ Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, 35.

Gazali	1. İtikat Taklidi iman İlim-araştırma Tahkiki iman (zevk)	3.Ahlak	2. İbadet
Akseki	1. İtikat -İcmali iman -Tafsili iman (araştırma, öğrenme, ilim)	3.Ahlak	2. İbadet

Tablo 1.'de görüldüğü üzere İslam alimleri de dindarlığın boyutları ile ilgili sınıflandırmada bulunmuşlardır. Kuran'ı Kerimde de dindarlığın boyutlarıyla ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Dindarlığın iman ve uygulama boyutuna yer veren Bakara Suresi 82. Ayetin anlamı bu şekildedir: “İman edip hayırlı işler yapanlara gelince, onlar da cennetliktirler; onlar da orada ebedi olarak kalacaklardır”.

Bakara Suresi 177. Ayetin anlamı: “Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekatı verendir. Böyleleri anlaşıma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır.” bu şekildedir. En geniş ve kapsamlı olarak dindarlığın boyutları bu ayette ifade edilmiştir. Bu ayette ifade edilen dindarlığın inanç boyutu, ibadet boyutu ve ahlak boyutudur.⁴⁰

⁴⁰ Hüseyin Peker, “Kur’an’a Göre Dindarlığın Boyutları”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 12/2 (01 Haziran 2012), 43-47.

1.2. Gelişim Dönemleri ve Din

İnsan doğumundan ölümüne kadar belli aşamalardan geçerek, kendi gelişimini fiziksel ve ruhsal anlamda tamamlamaktadır. Belli aşamalardan geçen birey, belli dönemlerde fiziksel anlamda daha hızlı gelişirken ruhsal anlamda yavaş gelişmektedir. Bu dönemlere etki eden faktörler bireyin yaşadığı çevre, ailesi ve arkadaşlarıdır.

Doğduğundan itibaren, gelişirken ailesinin yanında bulunan bireyin tabii olarak, ahlaki değerleri, sosyal davranışları ailesinden görerek şekillenir. Ailesinin dine yaklaşımı ve dini yaşantısı bireyi de etkiler, dine bakışını şekillendirir. Doğumdan yetişkinliğe kadar geçirilen dönem sosyal psikolojik olarak gelişim ve değişmeyi içeren bir dönemdir. Bu değişim ve gelişmelerin olduğu dönemler olgunlaşma ve gelişim olarak ayrı kavramlarla ifade edilmektedir. Çocuğun belli yaşlarda yerine getirebileceği davranışlar (yürüme vb.) olgunlaşma dönemidir. Gelişim, yaşadığı dönem ve bulunduğu çevrenin etkisiyle duygusal, fiziksel ve zihinsel davranışların değişim ve gelişmeleri kapsayan dönemdir.⁴¹

Tablo 2. Gelişim Dönemleri⁴²

1.Çocukluk	
• Bebeklik	• Doğuştan 2 yaşına kadar
• İlk Çocukluk	• 2-7 yaş
• Okul Çocukluğu	• 7-11 yaş (kızlar) 7-13 yaş (erkekler)
2. Ergenlik	
• Buluş (erinlik) veya Ergenliğin Başları	• 11-13 (12-14) yaş (kızlar) 13-15 yaş (erkekler)
• Ergenliğin Ortaları	• 14-16 yaş (kızlar) 15-17 yaş (erkekler)
• Ergenliğin Sonları	• 16/17-21 yaş
3. Yetişkinlik	
• Yetişkinliğin başları (Genç Yetişkinlik)	• 22-30 yaş
• Yetişkinliğin Ortaları	• 30-40 yaş
• Yetişkinliğin Sonları (Orta yaşa geçiş)	• 40-45 yaş
4. Orta Yaşlılık	
	• 45-65 yaş
5. Yaşlılık	
	• 65-75 yaş
6. İleri Yaşlılık	
	• 76-85 yaş

⁴¹ Ahmet Çın, "İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Ahlak Eğitimi", *Şarkiyat* 13/1 (30 Nisan 2021), 549.

⁴² Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019), 36-37.

7. İhtiyarlık

- 86 yaş ve üstü

Bu bölümde ilk önce kısaca gelişim dönemleri ve din konusunu özetleyerek araştırmamızın konusu olan ergenlik dönemini daha kapsamlı bir şekilde inceleyeceğiz.

Çocukluk Dönemi ve Din: Çocukluk dönemi iki dönem olarak ele alınabilir, bunlar; ilk çocukluk dönemi ve son çocukluk dönemidir

a. İlk Çocukluk Dönemi: Bu dönem; 2 yaşından itibaren başlayan 6 yaşa kadar süregelen dönemdir. Çocuklar bu dönemde ailesinin ve etrafında bulunan yakın kişilerin davranışlarını farkında olmadan taklit etmektedir. Kendi yaşlıtlarına ya da kendinden yaşça büyük kişilere nasıl davranacağını da ailesinden öğrenir. Bu durum çocuğun çevresindekilerle iletişimini de etkiler.⁴³

Ailenin sahip olduğu dini tutum ve davranışlar bu dönemde çocuğu etkilemektedir. Çocuğun dini hayatının şekillenmesi ilk olarak bu dönemde başlamaktadır.⁴⁴

b. Son Çocukluk Dönemi: Çocuğun 6 yaşından 13 yaşına kadar olan dönemini kapsamaktadır. Ahlaki değerleri öğrenmeye ve uygulamaya aynı zamanda vicdani duygularını da geliştirmeye başladığı dönemdir. Akranlarıyla daha fazla etkileşim halinde olmaktadır.⁴⁵

Bu dönemde çocuk, okula gitmeye ve arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmeye başlar. Çocuk bu dönemde ailenin gücünün sınırlarını, ebeveynlerinin her şeyi bilemediklerini fark eder. Bu durum çocuğun dini tutum ve davranışlarına da etki eder. Çocuğun dini tutumunu ve davranışlarını, ailesi, arkadaşları, okulu ve kendi düşünceleri şekillendirmeye başlamaktadır.⁴⁶ Bu dönemde kritik yaş olarak görülen 6 ve 10 yaştır. Altı yaşındayken çocuk karar vermekte zorlanmakta ve bir durumun pozitif ve negatif yönleri arasında hızlı geçişler yaşamaktadır.

On yaşına geldiğinde çocuğun olumsuz duygularının yerini olumlu duyguların aldığı görülmektedir. Bu yaşta aile ve sosyal çevresiyle ilişkileri kuvvetlenmektedir. Özellikle anne ve baba çocuk gözünde değerli ve yeganedir.⁴⁷

⁴³ Yılmaz, Süreyya, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Problemlerli İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 26.

⁴⁴ Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 167.

⁴⁵ Yılmaz, Süreyya, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Problemlerli İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 14.

⁴⁶ Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, 169.

⁴⁷ Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2022), 113-116.

Ergenlik Dönemi: Bu dönem ilk ergenlik dönemi ve son ergenlik dönemi adıyla iki dönem olarak sınıflandırılmıştır.

a. İlk Ergenlik Dönemi: 13 yaşından itibaren 17 yaşına kadar olan dönemi ilk ergenlik olarak adlandırılır. İlk ergenlik döneminde vicdani gelişimi hızlıdır ve soyut düşünme yeteneği gelişmiştir. Yaratıcının tasavvuru çocukluk dönemine göre değişir, bu dönemde yaratıcıyı soyut olarak kavramaktadır. Gencin içinde bulunduğu bu dönemde, çevresinde yaşanan olaylardan etkilenecek dini anlayışında değişim ve gelişmeler olmaktadır.

Çevresinden, ailesinden, arkadaşlarından ve okul ortamında gördüğü dini tutum ve davranışları, kendi fikriyatıyla ve kendi düşünceleri ile karşılaştırıp bir sonuca varabildiği dönem olarak da ifade edilebilir.⁴⁸ Bu dönemde kızlar kendilerine yakın olan yaşlıları ile arkadaşlık kurar ve kızlarda gruplaşma görülür. Erkeklerde hem cinsleriyle arkadaşlık kurmayı tercih ederler. On beş yaşına gelen ergen kendisinin çocuk olarak görülmesini kabullenmemekte ve kendini yeterince büyümüş olarak kabul etmektedir. Bu dönemde başkalarına bağlı olduğunu idrak eden ergende tedirginlik ve endişe oluşmaktadır. On altı yaşına geldiğinde ise bu tedirginlik ortadan kalkmaktadır.⁴⁹

b. Son Ergenlik Dönemi: 17-21 yaş arası dönem son ergenlik dönemi olarak tanımlanmaktadır (15 yaşından itibaren başladığı da ifade edilmektedir).⁵⁰ Bedensel ve zihinsel gelişme devam etse de kişisel olarak olgunlaşmanın gerçekleştiği ve duygularını kontrol edilebildiği bir dönemdir. Dengesiz tavırların yerini daha dengeli ve tutarlı davranışlara bıraktığı, yetişkin insanlarla iletişim kurmasının daha kolay olduğu, çevresine karşı kolay uyum sağladığı dönemdir.⁵¹

Yetişkinlik Dönemi: Ergenlik döneminin (20-22) bitmesiyle başlayan orta yaş dönemine kadar olan dönemdir. Bu dönemde yaşamını belirleyecek olan hayat felsefesini oluşturmuş ve bir dini inanışa sahip olabilecek olgunluğa ulaşmıştır.⁵² Bu dönemde iş kurma, aile kurma gibi sorumlulukların alınmaya başladığı zamandır. Kendilerini sorumluluklarını gerçekleştirmek için eğilimindedirler.⁵³

⁴⁸ Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, 171-173.

⁴⁹ Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, 278-282.

⁵⁰ Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, 174.

⁵¹ Kavun Yusuf, *Ergenlerde Dindarlık Ve İnsani Değerler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 10.

⁵² Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, 175.

⁵³ Figen Çok, "Gelişim Psikolojisi: Ergenlik Ve Yetişkinlik", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 27/2 (01 Ağustos 2019), 929.

Orta Yaş Dönemi: Bu dönem, yetişkinlik dönemi ve yaşlılık dönemi (23-59) arasında olan dönemdir. Hayattaki hedeflerini ve amaçlarını ne kadar gerçekleştirdiğini, yaşam felsefesini sorgulayarak kendinin olumlu ve olumsuz yönlerini idrak eder. Orta yaş döneminde birey yaşlılık dönemine yaklaştığını fark ettiğinden endişeli, huzursuz ve çatışmacı bir tavır sergilemektedir.⁵⁴ Bu dönem anne, baba, eş, çalışan vb. birçok toplumsal rollerin sorumluluğun yerine getirildiği önemli bir dönemdir.⁵⁵

Yaşlılık Dönemi: Orta çağ döneminden sonra (60-...) başlayan ve bireyin artık görme, işitme gibi duyularının zayıfladığı, fiziksel olarak görünümünde olumsuz değişiklikler yaşadığı dönemdir. Geçmişe bağlılıkları ve bencilikleri artmakta ve mal-mülk edinme hırsı fazla olabilmektedir. Yaşlılık döneminde ibadet etme, dine bağlanma durumu artmaktadır.⁵⁶ Bu dönemde ibadet etmek, yaşanan zor süreçlerle başa çıkmada önem atfetmektedir. Dini yaşamak ve dini ibadetlerini yerine getirmek yaşlılar için huzur bulmayı ve rahatlığa ulaşmayı sağlamaktadır.⁵⁷

1.2.1. Ergenlik Gelişim Dönemi

Doğum öncesinden ergenlik dönemine kadar gelişim ve büyüme devam eden bir süreçtir. Bu süreçte büyüme ve gelişme süreklilik arz ederek devam etmektedir. Büyüme boyun uzaması veya kiloda artışın görülmesi gibi fizyolojik durumlarla ilgilidir. Gelişme ise biyolojik olarak vücuttaki yapının ve işleyişin olgunlaşması durumu ile ilgilidir. Ergenlikte ise büyüme ve gelişmenin hızı ve süresi değişmektedir. Yapılan araştırmalara göre ergenlik çağında büyüme ve gelişmede olgunlaşma son yüzyıllarda daha erken yaşta başlamaktadır.⁵⁸

Anne ve babasından kalıtsal özellikleri, çocuk daha dünyaya gelmeden taşımaya başlar ve bu kalıtım özellikleri büyüme ve gelişme sürecini etkilemektedir. Vücudumuzun salgılamış olduğu hormonlar büyüme ve gelişme sürecini etkileyen bir diğer faktördür. Büyüme ve gelişmeyi etkileyen bir diğer faktör sağlıklı bir vücut ve sağlıklı, dengeli beslenmektir. Yaşadığımız coğrafya ve iklim koşulları da büyüme ve gelişme sürecini etkileyen önemli faktörlerdendir.⁵⁹

⁵⁴ Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, 175-176.

⁵⁵ Yıldız Ulusoy, “Orta Yaş Dönemi Bireylerin İçinde Bulundukları Yaş Dönemlerine İlişkin Algılarının İncelenmesi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19/74 (01 Nisan 2020), 588.

⁵⁶ Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, 176-177.

⁵⁷ M. Akif Kilavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (01 Haziran 2002), 83.

⁵⁸ Olcay Neyzi - Saka, H. Nurçin, “Türk Çocuklarında Antropometrik Araştırmalar”, *Antropoloji* 14 (01 Ocak 2002), 222.

⁵⁹ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 41.

Ergenlik döneminde bedensel gelişim hızlı olduğundan ergenler endişe ve kaygı durumları artmaktadır. Kendi gelişimi başka bireylerle kıyaslayarak bulunan farklılıkların neden olduğunu anlamlandırmaya çalışmaktadır. Fiziksel olarak değişiminin dışında sesinde, yüzünde vb. oluşan farklılıklar sebebiyle kendi bedenini tanımak istemektedir. Bu durum günlük yaşantısını da etkilemektedir. Büyüme ve gelişme dönemi devam ettiğinden beslenme ihtiyaçları artmakta olup bu durum ergenlerde kilolu olma, diğer insanlar tarafından özellikle de karşı cins tarafından beğenilmeme kaygısını taşımaktadırlar.⁶⁰ Ergenler yaşadıkları bedensel değişimleri kendi bedenlerine yabancılaşma olarak görmekte olup aynı zamanda fiziksel görünüşünün ailesi ve çevresi tarafından onaylanmasını istemektedir.

Ergenler buluş çağına girdikleri dönemde kendi cinsiyetlerini keşfetmeye başlarken aynı zamanda karşı cinse ilgi duymaya ve cinsel objelerle ilgilenmeye başladığı süreçte cinsel gelişimlerini tamamlamaktadırlar. Ergenlerin cinsel gelişimi sürecinde sordukları sorular objektif bir şekilde cevaplanması gerekmektedir.⁶¹ Ergenlerde cinsel gelişim birincil cinsel değişiklikler ve ikincil cinsel değişiklikler olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.⁶²

Ergenlik döneminde duygusal gelişim süreci birçok faktörden etkilenmektedir. Kendi duygu durumlarını nasıl ifade edeceğini keşfettiği bu dönemde duygusal problemlerini ortaya çıkaran, bireysel farklılıklar, ailenin tutumu, aynı yaş grubu aralığında olan ergenlerin duygusal gelişim farkları, toplumsal kabul görmek, eğitimin sürekli olması gibi çeşitli faktörler bulunmaktadır.⁶³ Ergenlik duygusal gelişim dönemi, duyguların yoğun olarak yaşandığı olumlu ve olumsuz duyguların farklı şekillerde dışa vurulduğu dönemdir. Sevgi, saygı, korku, endişe, kızgınlık ve öfke, üzülmeye, bağırma, saldırma gibi duygusal durumların ergenlik döneminde çok farklı şekilde ortaya çıkarak, ergenin duygu durumlarını beklenmedik biçimde etkilemektedir. Ergenlerde en çok oluşan olumsuz duygu durumu kaygı olarak gözlenmiştir.⁶⁴

Ergenlerin sosyalleşme sürecinde ailesinin ve arkadaşlarının etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Sosyalleşme sürecinde ergen kendini başkalarını gözünde görme imkanı bulmaktadır. Başka insanların onu nasıl gördüğünü ya da nasıl görmelerini istediğini

⁶⁰ Mustafa Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (01 Aralık 2004), 233-234.

⁶¹ Asude Coşkunsever, "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri", *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 5 (30 Haziran 2022), 52-53.

⁶² Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 51.

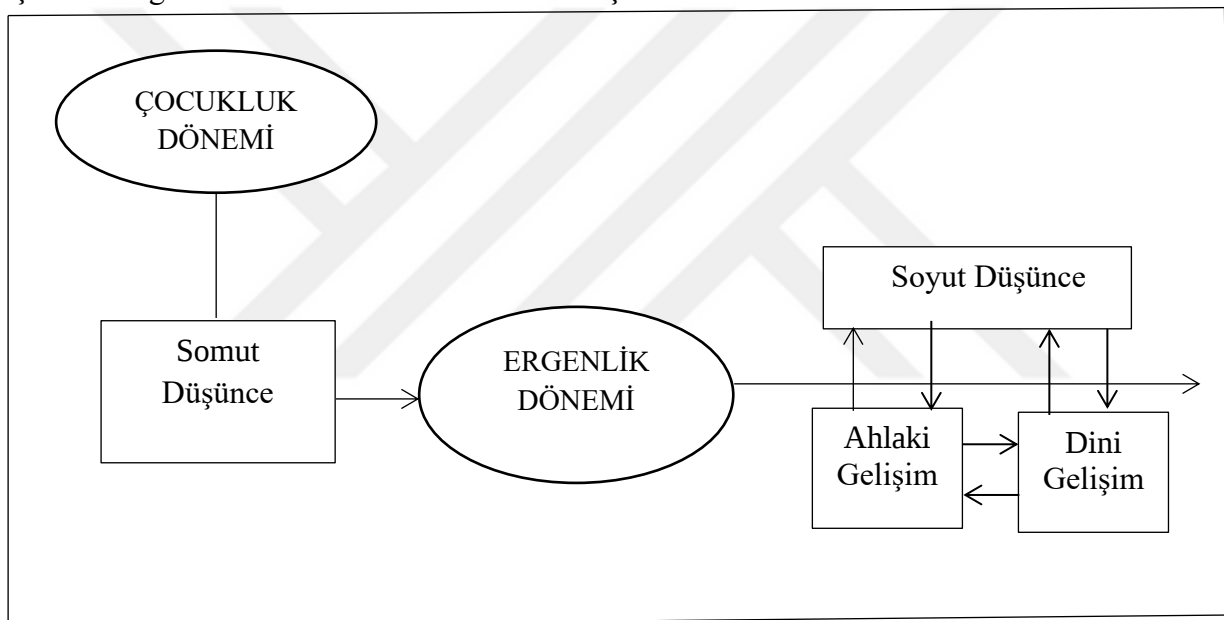
⁶³ Mustafa Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (01 Aralık 2004), 236.

⁶⁴ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 73-82.

düşünerek kendi özelliklerini değerlendirmektedir. Bu durumda kendini sorgulayan ergen kendi benlik olgusunu geliştirmektedir.⁶⁵

Ergenlik döneminde ahlaki gelişim, ahlaki anlayış oluşmaya ve ergenin kendi ahlaki değerlerini oluşturduğu dönemdir. Bu dönemde tam olarak içselleştirilmiş ve kabul görmüş bir ahlaki anlayıştan söz etmek mümkün olmasa da ahlaki gelişimin temellerinin atılıp geliştirildiğini kabul etmek mümkündür. Ergenlik döneminde kendi kendini yönetme davranışının ahlaki gelişim sürecinin en net davranışı olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde ahlaki gelişim ile dini gelişim arasında paralellik bulunmakta olup ergen bu dönemde dini eğilim ve yönelimlerde bulunmaktadır.⁶⁶

Şekil 1. Ergenlik Dönemi Ahlaki Ve Dini Gelişim⁶⁷

1.2.2. Ergenlik Dönemi ve Din

Ergenlik, çocukluktan erişkinliğe geçişin yaşandığı biyolojik, bilişsel ve sosyo-duygusal değişimleri içeren gelişimsel dönem olarak tanımlanmaktadır. Çocuklukla yetişkinlik arasında kalan “ara dönem” olarak kabul edilmektedir.⁶⁸ Gelişim uzmanları tarafından ergenlik erken ergenlik ve geç ergenlik diye iki dönem olarak sınıflandırmaktadır.

⁶⁵ Filiz Orhan - Abdullah Dağci, “Ergenlikte Dini Kimliğin İnşası: Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (01 Haziran 2015), 119.

⁶⁶ Koç, Mustafa “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, 236-237.

⁶⁷ Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, 01 Aralık 2004, 237.

⁶⁸ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 35.

Erken ergenlik ortaokul yıllarına kapsayan pubertal değişimin yaşandığı dönemi kapsamaktadır.

Geç ergenlik dönemi lise yıllarından sonraki süreci kapsayan dönemdir. Bazı kaynaklara göre 18-24 yaş aralığı⁶⁹ geç ergenlik dönemi olarak kabul edilmiştir. Geç ergenlik dönemi kimlik arayışı olduğu ve kariyerle ilgili tercihlerin yapıldığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰

Ergenlik döneminde akranlarıyla aileyle geçirilen zamandan daha fazla zaman geçirilmeye başlanmaktadır. Akranlarının ergen üzerinde etkisi daha fazla olmakla birlikte ailenin de etkisi devam etmektedir. Sosyal gelişimi, duygusal gelişimi üzerinde aile ve akran etkisi görülmekle birlikte kendine olan güven duygusunu geliştirmek ve kendi fikirlerini dile getirmekte de önemli bir etken olmaktadır.⁷¹

Ergenlik dönemi ilk ergenlik ve son ergenlik olarak iki kısma ayrılarak ele alınmaktadır. İlk ergenlik döneminde soyut düşünme yeteneği gelişmiş olup, yaratıcının tek, eşsiz, benzersiz ve zaman ve mekandan münezzeh olduğunu kavrayabilmektedir. Dini konularda şüphe duyar ve dini anlamlandırmada kararsızlık yaşayabilmektedir. Vicdan; bireyin davranışları iyi ve kötü olarak ayırt edebilmesidir. Ergenin bu dönemde vicdani karar alma yetisi daha güçlü hale gelmektedir.⁷²

Dini şuur oluşturma, dini öğretileri sorgulayıp bilinçli kararlar verme ergenlik döneminde meydana gelmektedir. Bu dönemde ergenlerde yaşanan en büyük problem şüphedir.

Mısır'da Müslüman ergenlerin şüphe krizi yaşamaları hakkında yapılmış olan bir araştırmada⁷³ erkek ergenlerde şüphe krizi kız ergenlere göre daha fazla çıkmıştır. Ergenlerde dini şüphe ve çatışmaları etkileyen faktörleri bu şekilde⁷⁴;

1. Dini konularda bilgi edinme yetersizliği ve yol göstericinin olmaması
2. Yaşamın boş ve anlamsız olduğu düşüncesinin güçlü olması
3. Özgürlüğü için anne-baba otoritesi gibi her türlü otoriteyi reddetmesi
4. Kendi istek, arzu ve heveslerinin dinin ahlaki kurallarına uymaması

⁶⁹ Serhat Turan, "Geç Ergenlik Dönemi: Ahlaki Uzaklaşma", *Sportive*, (24 Haziran 2021), 2.

⁷⁰ John W. Santrock, *Ergenlik Adolescence*, çev. Siyez Diğdem Müge (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 15-17.

⁷¹ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 89-93.

⁷² Peker Hüseyin, *Din Psikolojisi*, 171-173.

⁷³ Halide Nur Özudoğru Erdoğan, "Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi = Religious and Social Development of Adolescence", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* / *Journal of Social Sciences* XIV/1 (2014), 156.

⁷⁴ Erdoğan, "Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi = Religious and Social Development of Adolescence", 156.

5.Dini sosyalleşmenin istenilen sonuca ulaşmaması ve verilen din eğitimin eksik ve zayıf olması gibi maddeler halinde söylemek mümkündür.

Ergenlik gelişim sürecinde de ifade ettiğimiz gibi bu dönemde duygular aşırı yaşanabilmektedir. Heyecan duygusu ergenlerde en üst seviyeye çıktığından dini reddetme veya dinden şüphe duyma durumu başlamaktadır. Her ne kadar dinden şüphe duysun ya da dini inkar etsin ergenler, bu durumda kendilerini suçlu ve günahkar hissetme eğilim gösterirler. Kendini suçlu ya da günahkar hisseden ergen kendini soyutlayarak kendi başına kalmayı tercih etmektedir.⁷⁵

Ergenliğin son döneminde ergenlerin, olgunlaşma durumu daha net bir şekilde ortaya çıkmakta, duygu durumları kontrol etmeleri daha kolaylaşmaktadır. Bu dönemde ergen, sert tutumlarından uzaklaşarak çevresiyle daha uzlaşmacı bir tutum sergilemektedir. Şüphe ve inkar bu dönemde kendini dine yönelmeye bırakmaktadır. Ergen bu dönemde dini samimi ve içten bir şekilde benimsemektedir. Bazı ergenler ise bu dönemde dini tamamen reddedip dinden uzaklaşabilmektedir. Ergenliğin son dönemi olarak kabul edilen bu dönem Hall'e göre 16-17 yaşlarında iken gerçekleşmektedir.⁷⁶

Türkiye'de yapılan araştırmalarda ergenlik döneminde yaşanan benlik algısı ile dindarlık arasında olumlu yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Gençlerin dini yaşantısı, benlik saygılarıyla neredeyse eş değer oranlı olduğu ifade edilmiştir.⁷⁷

1.2.3. Ergenlik Dönemi ve Bağımlılık

Ergenlik döneminde ergen, kendini tanıma, kendi kimliğini bulma sürecinde olduğundan bu dönemde duygularını üst seviyede yaşamaktadır. Erikson, ergenlik döneminin en önemli sorununun kimlik arayışı olduğunu ifade etmiştir. Çocukluğundan itibaren çevresiyle birlikte hayatını şekillendiren ergenlik kimliğinin oluşmasına da katkı sağlamakta fakat ergenlik dönemi için yeterli düzeyde olamamaktadır.

Kendi yaşam felsefesini oluşturarak, dünya hayatıyla ilgili görüşlerini bir sistem haline getirmekte ve kendi hayatını ergenlik döneminde şekillendirmektedir.⁷⁸

Ergenlik dönemi insan için zor bir süreçtir. Bu süreçte aile iletişiminde sıkıntı yaşanıyorsa, aile ortamı güvenilir değilse, ergenden beklentiler yüksekse, aile içinde rol

⁷⁵ Derya Atalay - Arzu Özyürek, "Ergenlerde Duygu Düzenleme Stratejileri Ve Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Milli Eğitim Dergisi* 50/230 (04 Mayıs 2021), 827.

⁷⁶ Erdoğan, "Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi = Religious and Social Development of Adolescence", 154-158.

⁷⁷ Orhan Gürsu, "Ergenlik Dönemi Dindarlığı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/34 (01 Aralık 2015), 67.

⁷⁸ Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, 285-287.

çatışması varsa bu ergenin içe kapanmasına ya da farklı şekilde davranışlar sergileyerek bağımlılık geliştirmesine neden olmaktadır.⁷⁹ Gençler internet oyunları, sosyal medya uygulamaları çok sık kullanmaktadır.

Tüik verilerine göre hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırmasında; 2022 yılında evden internet erişimin %94,1 oranında olduğu tespit edilmiştir. İnternet üzerinden son 3 ay içinde eğitim, mesleki veya özel amaçlar için öğrenme faaliyeti gerçekleştiren bireylerin oranı, 2022 yılında %15,9 olduğu tespit edilmiştir. Sosyal medya ve mesajlaşma uygulamalarını kullanan bireylerin en fazla kullandıkları sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları %82,0 ile WhatsApp, %67,2 ile YouTube ve %57,6 ile Instagram olduğu tespit edilmiştir.⁸⁰ Bu oranlara baktığımızda sosyal medya uygulamalarını kullanım popülarlığını görmekteyiz. Ülkemizde sosyal medya platformu olarak en çok kullanılan uygulamaları şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Whatsaap, 2. Youtube 3. İnstagram.

Lise öğrencilerinin internet kullanımı ile ders başarısı arasındaki ilişki ne yönde olduğunu tespit etmek için yapılan bir araştırma sonucuna göre ders başarısı yüksek olan öğrencilerin internet kullanımı ders başarısı düşük olan öğrencilerden daha az çıkmıştır. Bu duruma göre öğrenciler sıklıkla internet kullanıldığında akademik başarılarını düşürerek öğrencinin eğitim sürecini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.⁸¹

1.3. Sosyal Medya

Bu bölümde iletişim ve sosyal medyanın tarihsel gelişimi, sosyal medyanın tarihi gelişimi, sosyal medya araçları ve özelliklerini ele alınacaktır.

1.3.1. İletişimin Tarihsel Süreci ve Gelişimi

İletişim sözlük anlamı olarak; *“duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirme, haberleşme”*⁸², teknik olarak ise *“telefon, telgraf, radyo vb. teknolojik araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi”*⁸³ anlamına gelmektedir. İnsanlar tarihin her döneminde bireysel veya toplumsal ihtiyaçları için iletişim kurmuşlardır. İletişim kurarken çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemler sözlü ve yazılı

⁷⁹ Cihan Ektiricioğlu vd., “Ergenlerde Çağın Hastalığı : Teknoloji Bağımlılığı”, *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi* 29/1 (31 Mart 2020), 56.

⁸⁰ “TÜİK Kurumsal” (Erişim 01 Mayıs 2023).

⁸¹ Oğuzhan Yavuz, “Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığının Okul Başarısı Üzerinde Etkileri”, *OPUS International Journal of Society Researches* 8/15 (31 Ağustos 2018), 1070.

⁸² “iletişim ne demek TDK Sözlük Anlamı” (Erişim 28 Nisan 2023).

⁸³ “iletişim ne demek TDK Sözlük Anlamı”.

iletişim ile jest ve mimiklerle sözsüz iletişim de kullanılarak uygulanmıştır. Tüm iletişim yöntemlerini duyu organlarımıza göre genel bir tasnifini yapmamız mümkündür.⁸⁴

Tablo 3. İletişim Çeşitleri ve Yapısal Şeması⁸⁵

		Kısa süreli olanlar (zamana dayalı olanlar)	Devamlı olanlar (mekana dayalı olanlar)
I	Görmeye Dayalı Olanlar	Jest, mimik, dudak hareketleri, dans, folklör, ışık, ateş veya dumanla verilen görüntüye dayalı göstergeler	a) Nesneler Hilal, haç, amblemler, tesbih, çiçek, mücevherler, körlerin bastonu, çakıl taşı vs.. b)Eşyalar üzerine işlenen markalar, trafik levhaları, çizilen veya yontulan resimler: Yazı
II	İşitmeye Dayalı Olanlar	İslık, şarkı, mırıldanma, alkış, davul, klakson, ezan, imdat sesi, müzik aletleriyle çıkarılan sesler, bağırma, tam tam sesi: Konuşma	Ses kayıtları (ses bantları)
III	Dokunmaya Dayalı Olanlar	El sıkılarak yapılan pazarlıklar veya yeminler, elle sırta vurmalar, sevgiye dayalı okşamalar, sağır ve dilsizlerde el ile kurulan irtibatlar	Parmak yoluyla okumada kullanılan belirgin harflerle oyulmuş veya kabartmalı okuma levha ve aletleri
IV	Koklamaya Dayalı Olanlar	Parfüm, çeşitli kokular, değişik gazlar	

Yazı bulunmadan önce de farklı şekillerde kurulan iletişim evrilerek günümüzde çok farklı ve çeşitli iletişim yöntemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanlar yüzyıllardır iletişim kurup mesaj iletebilmenin çeşitli yollarını bulmuştur. İletişim kurmak ve mesaj iletmek için köklü bir değişim getiren ilk iletişim yöntemi telgraf olmuştur. 19. yüzyılda

⁸⁴ Öztürk Abdullah, “İletişim Sistemleri Ve İletişim Teorisi”, *Selçuk İletişim* 1/1 (12 Mayıs 2014), 59-62.

⁸⁵ Öztürk Abdullah, “İletişim Sistemleri Ve İletişim Teorisi”, 61.

bulunan telgraftan sonra iletişim yöntemleri gelişmeye devam ederek elektrikli ve elektronik iletim araçları ortaya çıkmıştır.⁸⁶

Elektronik iletişimin sağlandığı internet kullanımı bilgisayar geliştirildikten sonra yaygınlaşmaya başlamış olsa da telefonun gelişip internet erişiminin çok kolay ve hızlı sağlanmasıyla artış göstermeye başlamıştır. İnternetin ortaya çıkmasından “Web 2.0” olarak adlandırılan döneme kadar olan iletişim dönemi “Web 1.0” olarak adlandırılmıştır. Bu dönem internetin temel kullanımı olan internet sitelerini ziyaret etmek, mail göndermek, sohbet etmek gibi amaçlarla kullanılmıştır. Web 1.0 dönemi internet, insanlar tarafından daha çok tüketici olarak kullanılmıştır.⁸⁷

İnternet tabanlı uygulamalar 2000’lerin ilk başlarından itibaren yaygınlaşmıştır. Dosya paylaşımı, video gönderimi, fotoğraf paylaşımı gibi özellikleri bulunan iletişim ağları için genel kavram olarak “Web 2.0” veya “Sosyal Medya” isimleri kullanılmıştır.⁸⁸ İnternetin ortaya çıkışı radyo, televizyon vb. kitle iletişim araçlarını etkilemiş ve iletişim kavramına yeni boyut kazandırmıştır.⁸⁹ Web 1.0 dönemi ile Web 2.0 dönemi arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu dönemler arasında bulunan farklılıkları tablo ile karşılaştırmalı olarak ele almaktayız.⁹⁰

Tablo 4. Web 1.0 ve Web 2.0 dönemleri karşılaştırılması⁹¹

Web 1.0	Web 2.0
Sabit Banner Reklamı	İçerikle Uyumlu Google Adwords
Kişisel Web Sayfaları	Bloglar
Britannica Çevrimiçi Ansiklopedisi	Wikipedia
Sayfa/ Reklam Gösterim Maliyeti	Tıklama Başına Maliyet
Klasörleme	Etiketleme

⁸⁶ Türk Gül Dilek, *Sosyal Medya Sosyolojisi*, 2-3.

⁸⁷ Bostancı Mustafa, *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili Ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015), 36.

⁸⁸ Türk Gül Dilek, *Sosyal Medya Sosyolojisi*, 18-19.

⁸⁹ Haberli Mehmet, *Sanal Din*, 2014, 32.

⁹⁰ Bostancı Mustafa, *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili Ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması*, 37.

⁹¹ Bostancı Mustafa, *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili Ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması*, 37.

Sabit İçerik	Senkorize İçerik
İçerik Yayınlama Özgürlüğü	İçerikleri Kolayca Yayınlama, Paylaşma ve Yorumlama Özgürlüğü

Tablo 4.'ü incelediğimizde ortaya çıkan sonucu bu şekilde özetlemek mümkündür; Web 1.0 dönemi daha kısıtlı internet kullanımı ve internet içerik üretim ve elde etme imkanı sunarken Web 2.0 olarak adlandırılan dönem daha kolay internet içeriklerine ulaşma ve internet içeriği üretme imkanları sağlamaktadır. Web 2.0 dönemi sosyal medya kitle iletişim araçlarının gelişip daha kolay ve daha verimli olarak kullanıldığı dönem olarak kabul edilmektedir.

1.3.2. Sosyal Medyanın Tarihi ve Gelişimi

Sosyal medya ağlarının kuruluşu, 1977'li yıllardan itibaren gerçekleşen ve günümüze kadar gelişerek ve değişerek gelen bir dönemi kapsamaktadır. Sosyal ağlar zengin ve doğal içerik üretme ve elde etme imkanı sunmaktadır.⁹² Bu durum kullanıcılar için pratik kullanım sağlayarak bilgiye ulaşmayı, içerik görüntülemeyi, içerik üretmeyi kolaylaştırdığından kullanım oranının günümüzde daha da artmasına sebebiyet vermektedir.

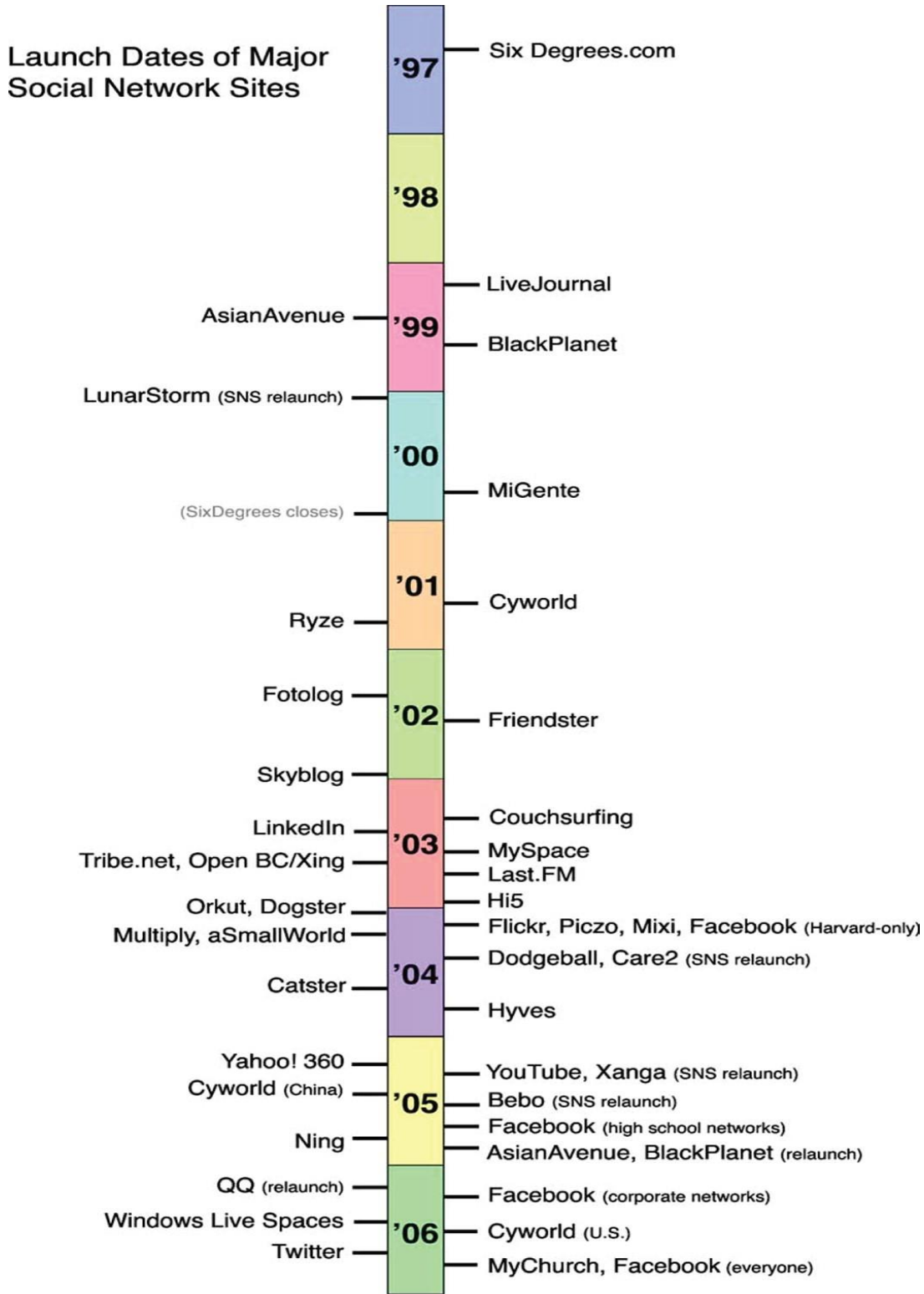
Sosyal medya, geleneksel medya uygulamalarından farklı biçim ve formlarda etkileşim olanakları sunduğundan dolayı yeni medyanın en önemli etkileşim ağı olarak kabul edilmektedir.⁹³ Sosyal medya araçlarının tarihsel sürecine Şekil 6' da yer verilmiştir. Sosyal medya araçlarının sayısının hızlı bir şekilde arttığı yıllar 2003 ve 2004 yılları olmuştur. Dünyanın en popüler olan sosyal medya aracı Facebook ortaya çıktığı yılda sadece Harvard Üniversitesi öğrencilerinin kullanımı açık olup, 2006 yılından itibaren tüm dünyada kullanıma açık hale gelen bir sosyal ağ olmuştur. Sosyal medyanın güçlü ağ uygulaması olan Twitter 2006 yılında ortaya çıkmıştır.⁹⁴ Twitter, günümüzde birçok kişiyi etkileyen haber ve durumların paylaşıldığı bir sosyal medya ağı uygulaması olmuştur.

⁹² Danah M. Boyd - Nicole B. Ellison, "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship", *Journal of Computer-Mediated Communication* 13/1 (Ekim 2007), 212-220.

⁹³ Türkan Başyigit, "Tarih, Tarihçi Ve Sosyal Medya: Prof. Dr. Bayram Bayrakdar", *Asya Studies* 6/Special Issue (Özel Sayı) 2 (31 Mayıs 2022), 48.

⁹⁴ Bostancı Mustafa, *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili Ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması*, 41-42.

Şekil 2. Bazı sosyal medya uygulamalarının tarih sıralaması⁹⁵

⁹⁵ Boyd - Ellison, "Social Network Sites", 212.

Günümüzde Covid-19 salgınıyla birlikte, teknolojinin hızlı gelişmesinden dolayı, insanlar iletişim kurmak ve etkileşimde bulunabilmek için sosyal medya mecralarını daha aktif bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Salgından dolayı evden çıkma yasağı uygulaması internet kullanımını artırmış ve sosyal medya hesaplarından insanların iletişim kurmasını sağlayarak, insanlar arasındaki bağların kopmasına engel olmuştur. Eğitim-öğretim tüm kademelerde internet uygulamaları ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Eğitim için de kullanılan farklı platformlar ortaya çıkmış ve internet üzerinden etkileşim her kurum ve kuruluşta artmıştır.⁹⁶

Sosyal medya ile kastedtiğimiz, facebook, twitter, instagram vb. uygulamalardır. Bu uygulamalar yaş gruplarının tercihiye göre değişerek sosyal medya platformunda aktif olma durumu farklılaşmaktadır. Facebook daha eski bir uygulama olduğu için gençler tarafından çokça tercih edilmemektedir. Gençler, daha çok instagram, tiktok vb. uygulamaları kullanmakta ve sosyalleşmeyi; özellikle de günümüzdeki salgın dönemi koşullarını göz önünde bulundurarak bu mecralar üzerinden gerçekleştirmektedir. Hatta sosyal medya eğitim-öğretim gibi farklı birçok konuda kolay bir şekilde bilgiye ulaşabilmelerini de sağlamaktadır.⁹⁷

Sosyal medya öğrenme-öğretme açısından birçok faydalı bilgileri içinde barındırmasıyla insanların bilgiye ulaşmasını kolaylaştırırken aynı zamanda taraflı ve yanlış bilgiye ulaşılmasını da kolaylaştırdığından, bilgiyi alırken kaynağını öğrenmek ve araştırmak gereksinimini ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal medyanın içerik olarak birçok konuyla ilgili bilgi barındırdığını ve bunların insanların bilgiye ulaşmak için kolaylaştırıcı bir etken olduğunu biliyoruz. Aynı zamanda sosyal medyada dini bilgilerin ve dini içeriklerin de olduğunu söylemek gerekir. İnsanların dini içeriklere ve dini bilgilere ulaşmasını kolaylaştırdığı gibi, taraflı, yandaş veya yanlış dini bilgilerin yayılmasını kolaylaştırmıştır.⁹⁸

1.3.3. Sosyal Medyanın Araçları ve Özellikleri

Sosyal medya uygulamaları insanlara karşılıklı etkileşim imkanı sunduğundan dolayı toplumun her kesimine hitap etmektedir. Bu durum da sosyal medyanın birçok kişi tarafından

⁹⁶ Nebiye Konuk - Selime Güntaş, "Sosyal Medya Kullanımı Eğitimi Ve Bir Eğitim Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı", *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries* 3/4 (31 Ağustos 2019), 2.

⁹⁷ Polat Filiz Çömez, *Türkiye'de değişen dindarlık göstergeleri ve sosyal medya* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 40.

⁹⁸ Ünal Aylin Tutgun, *Sosyal Medya Etkileri, Bağımlılığı ve Ölçülmesi* (İstanbul: Der Yayınları, 2020), 2-8.

kullanılmasına imkan sağlamaktadır.⁹⁹ Sosyal medya uygulamaları çok çeşitli olmakla beraber biz araştırmamızda dünyada en çok kullanılan beş uygulamayı ele almaktayız.

Yapılan araştırmalara göre dünyada en çok kullanılan beş sosyal medya uygulaması;

1. Google
2. Youtube
3. Facebook
4. Twitter
5. İnstagram'dır.¹⁰⁰

Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya uygulamaları Tüik verilerine göre Whatsaap, Youtube, İnstagram olarak tespit edilmiştir.¹⁰¹

İnternet insanların kullanımına sunulduktan sonra bilgiye çabuk ve güvenilir bir şekilde ulaşmak için hazırlanan programlara arama motoru programı denmektedir. Bu arama motoru programlarından biri de Google'dır.¹⁰² Google 1998 yılında kurulmuş ve 2004 yılında halka arz edilmiştir. Google bir arama motoru olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternette araştırma yapma, çevrimiçi bilgi edinme gibi etkileşimler sunmaktadır. Günümüzde de insanların kolay ve rahat bir şekilde istediği bilgiyi arama ve sorgulama imkanı sunduğundan sıklıkla kullanılan bir uygulama olmuştur.

Youtube 2005 yılında kurulmuş olup, kullananların yeni video yüklemesine izlemesine veya diğer kullanıcılarla videoları paylaşmasına imkan sağlamaktadır. 2006 yılında Google tarafından satın alınmıştır. Youtube kullanıcıları için kısa ve uzun videoları başka kullanıcılarla ve başka platformlarda paylaşma imkanı sunduğundan amatör ya da profesyonel içerik üreticilerinin insanlara ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır.¹⁰³

Mark Zuckerberg tarafından 2004 yılında kurulan Facebook kurulduğunda sadece Harvard Üniversitesi öğrencileri tarafından kullanılmaktaydı. 2006 yılında Facebook tüm kullanıcılara açılmıştır.¹⁰⁴ Facebook kişisel sayfa oluşturma, fotoğraf paylaşma, arkadaş ekleme gibi özelliklere sahiptir. Grup oluşturma ve gruplar arası yada kişilerle mesajlaşma,

⁹⁹ Başyigit, "Tarih, Tarihçi ve Sosyal Medya", 49.

¹⁰⁰ "En Popüler Web Siteleri Sıralaması: Mart 2023 Tarihinde En Çok Ziyaret Edilen Web Siteleri", *Similarweb* (Erişim 01 Mayıs 2023).

¹⁰¹ "TÜİK Kurumsal".

¹⁰² Seda Akagün, "Arama Motoru Sonuçları Güvenilirliğinin Analizi: Google Örneği", *Yeni Medya Elektronik Dergisi* 1/1 (01 Mart 2017), 74.

¹⁰³ Erol İlhan - Adalet Görgülü Aydoğdu, "Youtube Kullanıcılarının Kullanım Motivasyonlarının İncelenmesi", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 7/2 (30 Eylül 2019), 1136.

¹⁰⁴ Nihat Oyman, "Sosyal Medya Dindarlığı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (15 Aralık 2016), 133.

sesli veya görüntülü sohbet etme imkanları sunmaktadır. Bu durum Facebook'un kullanıcılar tarafından sıklıkla kullanılmasına neden olmaktadır.¹⁰⁵

Evan Williams, Biz Stone ve Jack Dorsey tarafından 2006 yılında Twitter kurulmuştur. Kurulduğu dönemde kullanıcılara kendini ifade etmek için 140 karakter kullanım imkanı sunmuştur. Özellikle medya, politika ve sanat gruplarının bireysel ya da toplu olarak geleneksel medya araçlarını kullanmadan, etkileşim kurmak istedikleri kitleye hızlı ve kolay ulaşım sağladığından günümüzde en çok kullanılan sosyal medya uygulamalarından biri olmuştur.¹⁰⁶

2010 yılında kullanıma sunulan Instagram Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından kurulmuştur. 2012 yılında Facebook tarafından satın alınmıştır. Fotoğraf paylaşımı, kısa video paylaşımı ve günlük olarak içerik paylaşımı yapılabilmektedir. Yapılan araştırmalara göre kullanıcıların Instagram kullanma nedenleri ilgi alanlarına yönelik bilgi sahibi olabilme imkanı sunmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bunun dışında evrensel olarak insanların ve toplumların neler yaptığını öğrenme imkanı sunduğundan dolayı da kullanım oranı nedenleri arasında tespit edilmiştir.¹⁰⁷

1.3.4. Dindarlık ve Sosyal Medya İlişkisi

Sosyal medya birçok içeriği barındırır. Eğlence içeriklerinin dışında birçok konuda bilgi edinebileceğimiz içerikler, görseller, videolar sunmaktadır. Sosyal medyada dini içeriklerin, dini bilgilerin de var olduğunu söylemek mümkündür. Dini bilgileri sadece sosyal medya aracılığıyla öğrenen birçok kişi de bulunmaktadır. Aynı zamanda dini bilgilerini, dini yaşantısını sosyal medyada paylaşan, yayınlayan da birçok kurum ya da kişiler bulunmaktadır.¹⁰⁸

Sosyal medyada dini içeriklerin, dini bilgilerin olması kendini dindar olarak tanımlayan bireylerin hayatına da etki etmektedir. Dindar olan kişiler kendi dini yaşantılarına şekil verirken sosyal medyadan etkilenmekte ve dolayısıyla bu durum sosyal medya dindarlığı denilen kavramı meydana getirmektedir.¹⁰⁹ Bireylerin dini bilgilere daha kolay ulaşabildikleri ve dini yaşantılarını daha kolay ifade edebildikleri için sosyal medyanın daha etkin kullanılmasına sebep olmaktadır.

¹⁰⁵ Sefa Erbaş, "Facebook Yalnızlık Rehabilitasyon Merkezi Mi?", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28/1 (22 Nisan 2019), 2-6.

¹⁰⁶ Başıyigit, "Tarih, Tarihçi Ve Sosyal Medya", 49.

¹⁰⁷ Celal Hayır - Tüba Karahisar, "Dijital Medya Çağında Sosyal Röntgencilik: Instagram Örneği", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)* 7/1 (27 Mayıs 2022), 268.

¹⁰⁸ Haberli Mehmet, *Sanal Din*, 61-64.

¹⁰⁹ Oyman, "Sosyal Medya Dindarlığı", 15 Aralık 2016, 139.

Sosyal medyada dini içeriklerle ilgili pek çok platform vardır. Bu platformların bir kısmının binlerce, bir kısmının ise milyonlarca takipçisi bulunmaktadır. Bazıları bir konu üzerine açılmış sosyal medya platformu olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin namaz platformu sayfası ya da Kuran'ı Kerimle ilgili sayfalar bulunmakta ve insanlar bu platformlardan bilgi edinmekte ya da bilgilerini karşılaştırıp tartışarak öğrenme-öğretme amacını gütmektedir.¹¹⁰

Sosyal medya platformlarının faydası olduğu gibi bazen de bu platformların kurucu kişilerinin ideolojik görüşlerini de yansıtabilmekte ve yanlış bilgiler içerebilmektedir. Aynı zamanda toplumun ayrışmasına sebebiyet verecek içerikler de paylaşılarak toplumun yapısını olumsuz etkileyebilmektedir.¹¹¹

Sosyal medya dindarlığı hakkında yapılan çalışmada Oyman, 'sosyal medyanın din ile nasıl bir ilişki içinde olduğu, toplumdaki yansımalarının ne düzeyde olduğu' araştırılmış ve sonuçları açıklanmıştır. Sosyal medya dindarlığı hakkında toplumda ortaya çıkan problemlere ulaşılmıştır. Yüz yüze görüşme ve anket ile yapılan bu çalışmada yirmi soru sorulmuş ve yüz kişi katılmıştır. Anket formunun geçerliliği ve güvenilirliği de tespit edildikten sonra uygulama yapılmıştır. Ankete katılanların yarısından fazlası kadınlardan oluşmaktadır.

"Hangi sosyal medya ağlarını kullanırsınız?" sorusuna araştırmaya katılanların cevaplarının çoğunluk oranı sırasıyla facebook, whatsapp, youtube ve instagram olarak çıkmıştır. Katılımcıların yarısından fazlası günlük olarak bir saat kadar kullandıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu arkadaşlarıyla iletişim kurmak için, yarısından fazlası ise mesajlara bakmak ve gündemi takip etmek için, yarısından az bir kısmı da dini paylaşımları okumak ve oyun oynamak için kullandığı ifade etmiştir.

Sosyal medyayı kullananların kendilerinin ne kadar dindar olduklarını belirlemek için katılımcılara soru sorulmuştur. Katılımcıların yarısından çoğu inançlı olduğunu ve ibadetlerini yerine getirdiklerini, yarısına yakın bir kısmı ise inançlı olduklarını ibadetlerini ara sıra yerine getirdiklerini, katılımcıların az bir kısmı ise sadece inançlı olduklarını ifade etmiştir. Katılımcıların yarısına yakını sosyal medyada dini tartışmalara katıldıklarını, yarısından fazlası ise dini sorulara cevap bulmak için kullandıklarını ifade etmiştir.

¹¹⁰ Muhammed Yamaç, "Sosyal Medyada Dini Topluluklar", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 4/1 (26 Haziran 2020), 111-116.

¹¹¹ Yunus Ergen, "Sanala Veda: Sosyal Medya ve Dönüşen Dindarlık", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 3/2 (28 Aralık 2020), 285-291.

Yapılan araştırmaya göre katılımcılar dini bir sorunla karşılaştıklarında yarısından fazlası kitaplara başvurduğunu, yarısına yakın bir kısmı internete başvurduğunu, diğer katılımcılar ise farklı kaynak ya da kurumlara başvurduğunu ifade etmiştir. Yapılan bu araştırmadan anlaşıldığı üzere sosyal medya kullanım amaçları arasında dini öğrenme, dini bilgi edinme ve dini konuları tartışma gibi konular yer almaktadır.¹¹²

İlahiyat fakültesi öğrencilerine Bodur tarafından yapılan “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık” adlı araştırmada, sosyal medya kullanım oranları ve dindarlıkları ölçülmüştür. Araştırmanın hipotezi “*Dindarlık ile sosyal medya kullanımı arasında ilişki vardır*” şeklindedir. Yapılan araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası sosyal medyayı kullanmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre; sosyal medya kullanım oranı arttıkça dindarlığın azaldığı, dindarlık oranı arttıkça da sosyal medya kullanım oranının azaldığı tespit edilmiştir.¹¹³

İnternet bağımlılığı ve dindarlık hakkında Karşlı tarafından yapılan “Gençlerde İnternet Bağımlılığı ve Dindarlık İlişkisi” adlı araştırmada 18-37 yaş aralığındaki gençlerin dindarlıkları ve internet bağımlılığı ölçülmüştür. Yapılan araştırma sonuçlarına göre; erkekler, kadınlardan daha fazla internet kullandığı ve internet bağımlısı olduğu, kadınların erkeklerden daha fazla dindar oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırmada birçok hipotez değerlendirilmiş olup konumuzla alakalı olan hipotezi ve sonuçlarını ifade etmek gerekir ki; “*İçsel dini motivasyon, dini şuur, dini değer ve dini bilinç arttıkça internet bağımlılığı azalır.*” hipotezi araştırmaya göre doğru çıkmıştır. Yapılan bu araştırma gösteriyor ki dini bilinç arttıkça, internet kullanımı ve internete olan bağımlılık azalmaktadır.¹¹⁴

Ergenlerde dindarlık ve sosyal medya bağımlılığı konusunda Gürsu tarafından yapılan “ergenlik dönemi dindarlığı ile Ruh sağlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi” adlı araştırma, lise öğrencilerine uygulanan anketle gerçekleştirilmiştir. Lise öğrencilerine sosyal medya kullanım oranı ve dindarlıkla ilgili iki ayrı anket rehber öğretmenler aracılığıyla

¹¹² Nihat Oyman, “Sosyal Medya Dindarlığı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (15 Aralık 2016), 126-161.

¹¹³ Hüsnü Bodur - Sezai Korkmaz, “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (27 Aralık 2017), 344-346.

¹¹⁴ Daha detaylı bilgi için bkz.; Karşlı, N. (2019). Gençlerde İnternet Bağımlılığı ve Dindarlık İlişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 225-260. <https://doi.org/10.17120/omuifd.526893>

uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; ergenlerde dindarlık oranı arttıkça sosyal medya kullanım oranı azalmaktadır.¹¹⁵

Yapılan araştırmaları incelediğimizde dindarlık ve sosyal medya bağımlılığı arasında bir ilişki olduğunu görmekteyiz. Yaş grupları farklı olsa da dindarlık oranı arttıkça internet ve sosyal medya kullanımı ya da internet bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı azalmaktadır.

Bu durum İlahiyat öğrencilerinde, lise öğrencilerinde ve farklı şehirlerde bulunan daha olgun yaş gruplarında da aynı sonucu vermektedir. Sosyal medya ve dindarlık arasında bir ilişki olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Araştırmalara katılan kişilerin bulunduğu konum, maddi gelir düzeyi vb. durumlar da sosyal medya kullanımında etkili olsa da, dini bilginin ve dini şuurun da sosyal medya kullanımını etkilediğini yapılan birçok araştırma ve çalışmada görmekteyiz.

1.4. Bağımlılık

Bağımlılık; bireyin bir maddeye ihtiyaç hissetmesi, bir davranıştan vazgeçememesi, bağlı olduğu durumdan uzaklaştığında fiziksel ve ruhsal sıkıntılar yaşadığı bir durumdur. Bir davranışın uzun süreli ve sık sık tekrarlanmasından dolayı meydana gelen alışkanlıklar da bağımlılık olarak kabul edilmektedir.¹¹⁶ Bağımlılık, “madde bağımlılığı ve davranışsal bağımlılık” olmak üzere iki başlıkta araştırma ve inceleme konusu olmaktadır.

Ögel, bağımlılığın çeşitli ögeleri bulunduğunu, bunların; tolerans, yoksunluk, başarısız bırakma girişimleri, zarar görmesine rağmen kullanmaya devam etme, zamanın büyük bölümünü ayırmak, tasarlandığından fazla kullanmak ve kontrol edememek, madde kullanım isteği olarak sıralanabilir. Tolerans, sürekli aynı miktarda alınan maddenin etkisinin azalmasıdır. Yoksunluk ise kullanılan maddenin bırakılmasıyla ya da azaltılmasıyla oluşan reaksiyonlardır.

Bağımlı kullandığı maddeyi bir süre bıraksa bile maddenin etkisine ihtiyaç duyduğundan tekrar kullanmaya başlamaktadır. Maddenin insani ilişkilerine zarar verdiğini fark etmesine rağmen madde kullanımını bırakamamaktadır. Vaktinin büyük bir kısmını madde temini için harcamakta ve uygun olmayan (hırsızlık vb.) yollara başvurabilmektedir. Madde miktarının ne kadar tüketeceğini belirler fakat belirlediği miktardan daha fazlasını tüketmektedir. Maddenin ne kadar zararlı olduğunu bilse de maddeyi kullanma isteğinden vazgeçmemektedir.

¹¹⁵ Gürsu, “Ergenlik Dönemi Dindarlığı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 431.

¹¹⁶ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 222.

Bağımlılığın “hafif”, “orta” ve “şiddetli olmak üzere üç seviyesi bulunmaktadır. Bağımlılığın oluşum aşamaları:

1. Hazırlık Evresi
2. İlk Madde Kullanımı
3. Maddeyi Kullanmayı Sürdürme
4. İlerleme Evresi
5. Bırakma Evresi
6. Tekrar Madde Kullanmayı Düşünme
7. Tekrar Madde Kullanımı
8. Tekrar Başlama.

Madde kullanmaya başlayan kişinin, kullandığı maddeye bağımlılığının ne kadar sürede gerçekleştiği ile ilgili yeterli veri bulunmamaktadır. Bağımlılığın süresi kullanan kişiye ve kullanılan maddeye göre değişiklik göstermektedir.¹¹⁷

Madde bağımlılığı, “alkol, sigara vb.” maddeleri kullanım durumlarını inceleme ve araştırma alanı içine alır. Davranışsal bağımlılık ise bu kullanılan maddelerin birey üzerinde neden olduğu tepkisel durumları incelemektedir. Dijital bağımlılık, davranışsal bağımlılığın içerisinde bir alt başlık olarak yer almakta ve incelenmektedir.¹¹⁸

Dijital bağımlılık; telefon, tablet vb. teknolojik aletlere olan bağımlılığı; internet ve sosyal medya bağımlılığını tanımlamaktadır. Günümüzde her alanda dijital araçların ve internetin kullanılması bu terimin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Dijital bağımlılık da “aktif ve pasif bağımlılık” olmak üzere kendi içinde sınıflandırmaya tabii olmaktadır. Pasif bağımlılık için örnek olarak televizyon izlemeyi, aktif bağımlılık için ise telefonda oyun oynamayı örnek olarak gösterebiliriz.¹¹⁹

Dijital bağımlılık, ekran bağımlılığı, internet bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı olarak da isimlendirilmektedir. Bebeklikten itibaren ekrana bakma alışkanlığı başlamaktadır. Bu ekrana bakma alışkanlığı çocuklar için sürekli hale geldiğinde ekran bağımlılığını meydana getirmektedir. İnternet ve ekran bağımlılığı için en riskli yaş grubu 12-18 yaş olarak kabul edilmektedir.

¹¹⁷ Ögel, Kulteğin, *Bağımlılık Ve Tedavisi Temel Kitabı* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2023), 58-64.

¹¹⁸ Zafer Özdemir, “Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı”, *Beykoz Akademi Dergisi* 7/2 (01 Aralık 2019), 92.

¹¹⁹ Aysel Arslan, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sivas İli Örneği”, *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Temmuz 2019), 65-66.

Ergenlerin telefon ekranına bakarak veya tablet ekranına bakarak çok zaman geçirmesi, sosyal platformlarda gezmesi, oyun oynaması sosyal yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Sosyal hayatları sadece ekrana bakarak geçirdikleri vakitten ibaret olduğu için yaşam kalitelerini de olumsuz etkilemektedir. Ekran başında geçirdikleri vakit fazla olduğunda, gerçek hayattaki zaman ve mekan algısından uzaklaşmaktadırlar.¹²⁰ Aile ve arkadaşları ile iletişimi olumlu ya da olumsuz olmasına göre ergenlerde bağımlılığı etkileyen bir durumdur.¹²¹ Bağımlılık ergenlerde gelişimi, sosyal hayatı ve öğrenme süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Bağımlılık konusunda birçok araştırma yapılmış olup, birçok farklı şekillerde bağımlılık türleri bulunmaktadır. Bağımlılığın ortaya çıkış ve uygulanış biçimine göre bağımlılık türünü anlamak mümkün olmaktadır. Davranışsal bağımlılık çok çeşitli alt başlıkları içinde barındırmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz; internet bağımlılığı, oyun bağımlılığı, internette oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı vb.'dir.

Tablo 5. Madde Bağımlılığı Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler¹²²

Alan	Risk Faktörleri	Koruyucu Faktörler
Birey	Erken yaşta agresif davranışlar	Dürtü Kontrolü
Aile	Ebeveyn denetiminin eksikliği	Ebeveyn denetimi eğitimi, iyi ebeveynlik, yapılandırılmış aile terapileri
Okul	Madde Kullanımı	Akademik yetkinlik, beceri artırma, akran eğitimleri, rehberlik
Akranlar	Maddeye ulaşabilirlik	Madde kullanımına karşı kurallar
Toplum	Fakirlik	Sıkı toplumsal dayanışma ve destek, toplumsal farkındalığı artırma, alternatifler yaratma

1.4.1. Madde Bağımlılığı

Bağımlılık konusunda en riskli dönem kimlik bunalımı yaşamakta olan, kendini toplumun bir ferdi olarak kabul etme ve kabul ettirme sürecinden geçen ergenlik dönemi olarak kabul edilmektedir. Bağımlılık yapan maddeler içinde ilk sırada afyon ve ondan

¹²⁰ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 222-226.

¹²¹ Prof. Dr. Behiye Alyanak, "İnternet Bağımlılığı", *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 8/5 (06 Eylül 2016), 21.

¹²² Ögel, Kültegin, *Bağımlılık Ve Tedavisi Temel Kitabı*, 212.

üretilmiş olan maddeler yer almaktadır. Bu maddeler çok hızlı bir şekilde vücudun alıştığı ve bırakması çok zor olan maddelerdir. Halüsinasyon yaratan maddeler, uçucu maddeler ve uyarıcı maddeler olmak üzere çeşitli bağımlılık yapan maddeler bulunmaktadır.¹²³

Bağımlılık oluşması için kişinin madde almayı hafife alıp bir kez denemesi ile başlamaktadır. Maddeye hükmedebileceğini düşünerek bir kez, bir kez daha kullanma düşüncesiyle kendini maddeye bağımlı olarak bulmaktadır. Her madde bağımlılık yapma düzeyi aynı olamamakla birlikte, maddeyi kullanan kişiye göre de bağımlılık yapma düzeyi değişebilmektedir. Her halükarda bağımlılık yapan maddeyi bir kez kullanmak tehlike oluşturmaktadır. Tekrar kullanma isteği insanı içinden çıkılmayacak durumlara sürükleyebilmektedir.¹²⁴

Endişeden kaçma, güçsüz bir kişilik yapısına sahip olma, kendini yetersiz ve değersiz görme, duygusal anlamda yetersizlik, yaşadığı olayların sebebi olarak hep başka kişileri görme eğilimi, aşırı heyecan duyma isteği ve çevresindekilerin kötü alışkanlıkları olması vb. sebepler madde bağımlılığına neden olmaktadır.

Madde bağımlılığın korunmak için bilinçli olmamız gerekmektedir. Gençlerimizi madde bağımlılığından uzak tutabilmek için onları bilgilendirmeli, kendi öz yeterliliklerini oluşturmalarına yardım etmemiz gerekmektedir. Toplum olarak, gençlerin sosyalleşmesine, doğru ve iyi arkadaş edinmesine, madde kullanımının ne gibi sorunlara yol açacağıyla ilgili bilinçlenmesine katkı sağlayarak gençleri bağımlılıktan uzaklaştırmak mümkündür. Sivil toplum kuruluşları ve emniyet ile madde bağımlılığı konusunda birlikte hareket etmek gerekmektedir.¹²⁵ Bağımlı olmadan önce bağımlılığı engellemek için üzerimize düşen vazifeleri yerine getirmemiz gerekmektedir.

1.4.2. Davranışsal Bağımlılık

Fiziksel bir maddeye dayandırılmayan, davranış tabanlı bağımlılıklar, davranışsal bağımlılık olarak tanımlanmaktadır. Araştırmacıların çoğunluğu davranışsal bağımlılık, süreç bağımlılıkları ya da dürtüsel-kompulsif bağımlılıklar terimlerini kullanmaktadır. Diğer bağımlılık türlerinde de olan bir durumun tekrarlanması sürecinde ortaya çıkan bağımlılık türleridir. Oyun bağımlılığı, internet bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı gibi birçok davranışsal bağımlılık türü bulunmaktadır.

¹²³ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 235-242.

¹²⁴ Cömert, İtir Tarı, *İstanbul da Yaşayan 18-28 Yaş Arası Üniversite Öğrencilerinin İnternet Ve Madde Kullanımlarının İlişkilendirilmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007), 28.

¹²⁵ Kulaksızoğlu Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 243-247.

Kumar Bağımlılığı: Kumar bağımlıları, kumar oynama isteğine karşı koyamama, sürekli kumar oyunlarını düşünme, kumar oynamadığında huzursuz olma, hep daha fazla bahise oynama miktarı sürekli yükseltme davranışlarından vazgeçememektedir. Kumar bağımlısı kendine ve çevresine maddi ve manevi olarak da zarar vermektedir. Kumar bağımlılarında intihar etme oranı diğer bağımlılık türlerine göre daha yüksektir.

İnternet Bağımlılığı: Sürekli olarak interneti kullanma isteği duyma, interneti kullanmadığında huzursuzluk duyma, sosyal ilişkilerinde zayıflar yaşamaktadır. İnterneti istediği an ve zaman kullanmadığında asabi, huzursuz ve mutsuz olmaktadır.

Alışveriş Bağımlılığı: Alışveriş yapmadan duramama, bir şeyler satın alma isteğini durdurama, günlük hayatın akışını olumsuz etkileme durumu söz konusudur. Günümüzde alışveriş yapma durumunu tetikleyen birçok faktör bulunmaktadır. Alışverişi internetten yapma kolaylığı da bağımlılığı tetikleyen ve bağımlı kişinin eyleme geçmesini kolaylaştırmaktadır.

Yeme Bağımlılığı: Aşırı yemek yeme isteği ve yemek yeme isteğine engel olamaması durumudur. Karnı tok olsa da açmışçasına yemek yeme isteği ve bu isteğin eyleme dönüşmesidir. Obez bireylerde yeme bağımlılığı bulunmaktadır. Yeme bağımlısı olan kişilerin obez olması durumu da söz konusudur.¹²⁶

Araştırmamızın konusu olan sosyal medya bağımlılığı daha geniş kapsamda ele alarak incelenmiştir.

1.4.3. Sosyal Medya Bağımlılığı

Teknolojinin gelişmesiyle internet, sadece bilgisayarda değil, televizyon ve telefonda da kullanılmaya başlanmıştır. Telefonlarda internet kullanımı daha kolay ve pratik olmasından dolayı sosyal ağlara ulaşmak ve aktif olarak kullanmak da kolaylaşmıştır. İlk internet uygulamaları daha çok mesajlaşma ve e-posta kullanımı olarak karşımıza çıkmış sonrasında iletişim kurmak ve arkadaşlık kurmak amacıyla kurulan sosyal ağlar olmuştur.

İlk olarak çok sık kullanılan ve bilinen uygulama Facebook, arkadaşlık ve iletişim kurma, fotoğraf paylaşımı ve beğeni imkanları sunarak insanların aktif olarak kullandığı bir sosyal medya uygulaması olmuştur. Günümüzde Facebook popülerliğini yitirmiş olsa da hala birçok aktif kullanıcısı bulunmaktadır. Genç bireyler tarafından tercih edilen ve Facebook'a

¹²⁶ Melek Zubaroğlu Yanardağ vd., "Davranış Bağımlılığına Sahip Müracaatçılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları Üzerine Bir Tartışma", *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 7/4 (31 Aralık 2020), 552-555.

göre daha popüler olan uygulama Instagram'dır. Gençler Instagram, Tiktok, Youtube gibi uygulamaları daha aktif olarak kullanmaktadırlar.¹²⁷

İnternetin ve sosyal medyanın aktif kullanılması bağımlı olduğu anlamına gelmeyebilir. Sosyal medya yararlı içerikler, faydalı bilgiler elde etmek için de kullanılıyor olabilir. Sosyal medyayı her aktif ve sık kullanan kişinin bağımlı olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Bağımlı olanı ve olmayanı ayırt ederek değerlendirmede bulunmak gerekmektedir.¹²⁸

Sosyal medyanın çeşitli kullanım amaçları vardır. Bazı kullanıcılar sosyal medyada özellikle kendilerini olmadıkları biri gibi tanıtmakta ve bu durum o kişilerin kendi özgüvenlerinin eksikliğini göstermektedir. Kendilerini farklı gösterip tanıtan bireyler bu durumun beğenilmesiyle bu davranışları devam ettirerek kendilerini yalancı bir mutluluğa itmektedirler. Normal hayatında insanlarla iletişim kurarken zorlanmakta iken sosyal medyada çok rahat bir şekilde kendini ifade etme olanağı bulmaktadır. Kendini daha rahat ve güvende hissettiği bu sosyal medya ortamı kişinin, sosyal medyaya bağımlı hale gelmesine sebebiyet vermektedir.¹²⁹

Araştırmacılar sosyal medya bağımlılığını; “*duygusal ve davranışsal bağımlılık*” olarak iki gruba ayırmışlardır. Duygusal bağımlılık tipolojisini; insanların karşılıklı olarak yüz yüze kuramadığı iletişimi ve arkadaşlığı sosyal medya üzerinden gerçekleştirmesi olarak ifade etmişlerdir. Birey kendini tanıyan tanımayan herkesle iletişim kurma özgürlüğüne sahip olduğundan ve kendini fiziksel anlamda göstermeden iletişim kurabileceği bir ortamda bulunduğu kendini duygusal anlamda daha rahat ve huzurlu hissetmektedir. Sosyal medyanın sunduğu bu imkan içe-dönük bir kişiliğe sahip birey için kendini rahat ifade edebildiği bir ortam haline gelmektedir.

Davranışsal bağımlılık tipolojisini ise; bireyin çevresiyle sürekli iletişim halinde olmasını ve diğer insanların neler yaptığı hakkında bilgi edinmesini sağladığı için sosyal medyanın sık kullanılması olarak ifade etmektedirler. Birey dışa-dönük bir yapıya sahip olup sürekli iletişim halinde olmayı istediği için yakın ya da uzak çevresiyle görüşme imkanını

¹²⁷ Muhammet İbrahim Akyürek, “Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı Ve Sosyal Medyaya İlişkin Tutumları”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (26 Haziran 2020), 84-88.

¹²⁸ Yılmaz, Süreyya, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Problemlı İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 66.

¹²⁹ Tuğışan Kıvanç, “Sosyal Medya Bağımlılığının Sonuçları”, *International Journal of Social Science* 2/1 (31 Mart 2019), 97-99.

bulduğu sosyal medyayı sürekli kullanmasına ve bu durumun bağımlılığa dönüşmesine sebebiyet vermektedir.¹³⁰

Sosyal medya bağımlılığı kişinin günlük yaşantısını etkilediği gibi dini hayatını da etkilediği bir gerçektir. Kişinin dini hassasiyetine göre dini tutum ve davranışlarını olumsuz etkilediği zamanlar olabilmektedir. Sosyal medya da vakit geçirirken dini vecibelerini unutan ve aksatan dindarlar bulunmaktadır. Önemli dini gün ve gecelerde dindarlık davranışları, sosyal medya uygulamaları veya televizyon programlarına tercih edilmekte ve dini vecibeler aksatılmakta ya da uygulanmamaktadır.¹³¹ Bu durum sosyal medya bağımlılığın dini hayata olumsuz etkilerini göstermektedir.

Birey eğer internete sosyal medyayı kullanmak için giriş yapıyor ve aktif olarak sosyal medyayı kullanıyorsa, bu birey için sosyal medya bağımlısı olduğunu söylemek doğru değildir ve bireyin sosyal medyayı kullanım amacına ve oranına bakmak sosyal medya bağımlısı olup olmadığını anlamak için daha doğru bir tespit yapılmasını sağlayacaktır. Her interneti kullanan kişi için internet bağımlısı ya da her sosyal medyayı kullanan kişi için sosyal medya bağımlısı demek pek mümkün gözükmemektedir. Bireyin bağımlı olup olmadığını anlamak için kullanım oranı tek başına yeterli bir ölçüt olarak kullanılamamaktadır.¹³²

1.5. Covid-19 Pandemi Dönemi ve Toplumsal Yaşam

Araştırma yapıldığı dönemde pandemi süreci devam etmekte olup bazı uygulamalarda serbestliğe gidilmiş olsa da salgın devam etmekteydi. Bu durumdan dolayı salgın döneminden, toplumun, sosyal yaşamın nasıl etkilendiğinden ve bu süreçte salgın döneminin ergenlere olan etkisinden bahsedeceğiz.

Dünya geneline yayılan virüs ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde tespit edilmiştir. Çok hızlı yayılan ve semptomlarının ne olduğu ve nasıl yayıldığı bilinmeyen virüs, dünyanın genelinde insanların kaygı duymasına, sağlık sorunlarıyla başa çıkmada endişe taşımasına sebep olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) dünya genelinde salgın sürecini kabul etmiş ve salgının ilerleyişinin sürekli olarak izlemek gerektiğini beyan etmiştir. Bu dönemde dünya genelinde uygulanan seyahat kısıtlaması uygulanarak salgının yayılmasına engel olmak istenmiştir. Birçok ülkede sokağa çıkma yasağı uygulanmış, ülkemizde de kısmi olarak hafta

¹³⁰ Nur Taluy, "Sosyal Medya Bağımlılığı İle Bağlanma Tarzları İlişkisi Üzerine Bir Derleme", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/2 (20 Mayıs 2021), 990-991.

¹³¹ Atay, Tayfun, *Görünüyor O Halde Varım* (İstanbul: Can, 2021), 232-237.

¹³² Ünal Aylin Tutgun, *Sosyal Medya Etkileri, Bağımlılığı ve Ölçülmesi*, 48-52.

içi belirli saatlerden sonra hafta sonu ise tamamen sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Bu süreç her ülkede değişmekle beraber ülkemizde gerekli tedbirler uygulandıktan sonra kaldırılmıştır.

Pandemi dönemi eğitim, siyaset, ekonomi ve birçok farklı alanı etkilemiştir. Bu dönemde yirmi iki ülkede okullar kapatılmıştır. Öğrencilerin eğitim-öğretim hayatı belirsiz bir durum olan pandemi sebebiyle engellenmemesi gerektiğini bildiren bir açıklama Unesco tarafından gerçekleştirilmiştir. Eğitim hakkının engellemesi durumun göz ardı edilmemesi gerektiğinden uzaktan eğitim sistemini çeşitli platformlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Ülkemizde ilk vaka tespit edildiği açıklandıktan sonra okullar eğitim-öğretim yılının ikinci dönemi kapatılmıştır. Bu dönemde gerekli alt yapı sistemleri ve dökümanlar oluşturulduktan sonra Meb'e bağlı bir sistem olan EBA üzerinden uzaktan eğitim yapılmaya başlanmıştır. Üniversiteler de kendi sistemlerini kullanarak eğitimlere uzaktan eğitim yaparak devam etmişlerdir.¹³³

Pandemi süreci ile birlikte sosyal yaşamın kısıtlanması, sokağa çıkma yasağı uygulaması, seyahat yasağı uygulanması durumları meydana geldiğinden hastalığa yakalanan ya da yakalanmayan kişiler psikolojik anlamda olumsuz etkilemiştir. Bu durum ergen için de psikolojik anlamda sıkıntılar oluşturmaktadır. Ergen bu döneminde kimlik karmaşası yaşarken ve kendini bulmaya, çevresini tanımaya çalışırken okul hayatına ara verme ve arkadaş çevresinden uzak kalma gibi durumlar söz konusu olduğundan ergende depresif ruh halinin, kaygı ve endişe gibi olumsuz duyguların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Ergen, travma yaşadığı veya travma sonrası yaşadığı psikolojik sıkıntı ve problemler salgın döneminde veya sonrasında da görülebilmektedir. Bu süreçte ergenin sosyal yaşamı da olumsuz etkilenmektedir. Örneğin sosyalleşebilecekleri sinema ve spor salonlarına gidememek, yaptığı sportif ve sosyal faaliyetleri gerçekleştirememek depresif tutumlarda bulunmalarına sebep olabilmektedir. Ayrıca sosyal yaşamdan uzaklaşan ergen, internet oyunu oynamak, iletişim ağlarını kullanarak arkadaşları ile etkileşimde bulunmak ve sosyal medya uygulamalarını kullanmak için interneti daha aktif kullandığı ve internet kullanımının arttığı söylemek mümkündür.

¹³³ Çağatay Üstün - Seçil Özçiftçi, "COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması", *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences* 25/Special Issue on Covid-19 (20 Mart 2020), 143-147.

İnternet kullanımının olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da bulunmaktadır. Pandemi döneminde sosyal medya da çok fazla eksik ve yanlış bilgi paylaşılmış ve hızla yayılan yanlış bilgiler toplumdaki kaygıyı artırmıştır.¹³⁴

¹³⁴ Selin Öncü, “Covid-19 Pandemisinin Ergenler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”, *Edu 7: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/13 (30 Eylül 2022), 84-95.

II. BÖLÜM

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın modeli, evrensel örneklem, veri toplama yöntemi, verilerin analiz yöntemi ve bulguların tespiti konusunda kullanılan yöntem açıklanmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişkenin arasındaki değişimin varlığını belirlemeyi amaçlamaktadır.¹³⁵ Bu bağlamda ortaöğretim okullarında okuyan öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile internet ve sosyal medya kullanımı arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bu araştırmada dindarlık ve sosyal medya kullanım anketleri uygulanmıştır. SPSS programı ile uygulanan ölçekler arasındaki ilişkisel bağ tespit edilmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın örneklemine 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Gaziantep ili Şahinbey ilçesinde bulunan liselerde eğitim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu evren içinde basit tesadüfi örneklem yoluyla belirlenmiştir. Basit tesadüfi örneklem yönteminde belirlenen örneklem içerisinden araştırmacı tarafından belirlenen rastgele numara verilerek tesadüfi olarak seçilmiştir. Basit tesadüfi örneklem Okullarda ve şirketlerde örneklem belirlemek için kullanılan bir yöntemdir.¹³⁶ Araştırmanın örneklemine, dört farklı okulda (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Meslek Lisesi) dört farklı öğretim programında (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Meslek Lisesi) bulunan öğrencilerden lise bazında 70 öğrenci toplamda ise 312 öğrenci oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla kişisel bilgi formu, ‘Bireysel dindarlık ölçeği’, ‘Ergenler İçin Sosyal Medya kullanım Ölçeği’ kullanılmıştır.

2.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve öğrencilerin demografik (cinsiyet, anne babanın eğitim-çalışma-gelir durumu, okul türü, sınıfı, interneti kullanım amacı) özellikleri ile ilgili sorulardan oluşan kısımdır. Bu form aracılığıyla kişisel bilgiler araştırmacı tarafından ölçek uygulanan lise öğrencilerinden alınmıştır.

¹³⁵ Büyüköztürk Şener,Çakmak Kılıç Ebru, Akgün Özcan Erken, Karadeniz Şirin, Demirel Funda, *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 24-25.

¹³⁶ Ali Baltacı, ‘Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme’, 240.

2.5. Bireysel Dindarlık Ölçeği

Bu araştırmada kullanılan ölçek Zagumny, Pierce, Adams ve Fallow tarafından geliştirilen ve psikometrik analizleri yapılan ‘Bireysel Din Envanteri’ ölçeğini Türkçeye uyarlayan Prof. Dr. Ali Ayten’in hazırladığı ölçek kullanılmıştır.

Söz konusu ölçek, bireylerin ferdi hayatında dinin etkisini, dini bilgi düzeyini ve dini anlayışını geliştirmeye verdiği önemi, dinin bireysel hayatında taşıdığı değeri ölçmeyi hedefleyen, tek boyutlu 6 maddelik bir ölçektir: “Sıklıkla dinim hakkında bilgiler okuyorum. Kendi dinimi daha çok anlamaya çalışıyorum, Hayatın anlamıyla ilgili birçok sorunun cevabını içerdiği için, din benim için önemlidir, Dini inançlarım, yaşama karşı bütün bakış açımı etkilemektedir, Din, hayatımdaki bütün uğraşları etkilemektedir, Kişisel olarak dini düşünce ve dualara belirli bir süre ayırmak benim için önemlidir.” Maddelerin her biri için seçenekler ise, ‘bana hiç uygun değil (1 puan), bana uygun değil (2 puan), bana biraz uygun (3 puan), bana oldukça uygun (4 puan) ve bana çok uygun (puan)’ şeklindedir. Ölçekte 6 madde olduğundan ölçekten alınan en düşük puan 6, en yüksek puan ise 30’dur.¹³⁷

2.6. Sosyal Medya kullanım Ölçeği

Sosyal medya kullanım ölçeği geliştiren Van den Eijn’den gerekli izinler alınarak iki uzman tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Türkçeye uyarlanırken uzman ve akademisyenlerden görüş alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. İlk olarak ölçek 27 madde olarak hazırlanmış olup 9 maddelik kısa formu şeklinde son hali oluşturulmuştur. Taş tarafından kullanılan ölçek, gerekli izinler alındıktan sonra uzmanlar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve yapısal güvenirlik ve geçerliliği için çalışma yapılmıştır.¹³⁸

“Evet” ve “Hayır” şeklinde puanlandırılan ölçeğin kesme puanı 5’tir. Ölçeğin puanlanması 0-9 puan şeklindedir. Buna göre 9 maddeden 5 ve üstü maddeye “Evet” diyenler sosyal medya bağımlısı kabul edilmektedir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi uyum indekslerinin iyi sonuçlar verdiği görülmektedir. Verilerin analizinde açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA), güvenirlik analizinde Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı kullanılmıştır. Analizler Spss 22 ve Amos 21 programları aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.¹³⁹

2.7. Verilerin Toplanması

Bu bölümde araştırmaya temel oluşturan katılımcıların görüş ve algılarının belirlenmesinde kullanılan ölçme araçları ve uygulama süreçlerinden bahsedilmiştir.

¹³⁷ Ali Ayten, “Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, (ts.), 13.

¹³⁸ İbrahim Taş, “Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF)”, (2017), 32-34.

¹³⁹ Taş, “Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF)”, 33-34.

2.7.1. Ölçme Aracını Uygulama Aşamaları

2021-2022 eğitim-öğretim yılında örneklem belirlendikten ve Milli Eğitim müdürlüğünden gerekli izinler alındıktan sonra, belirlenen eğitim kurumlarına gidilerek okul idaresi araştırma konusunda bilgilendirilmiştir. Gaziantep ili Şahinbey ilçesinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilere uygulanmak üzere ölçek, örneklem sayısınca çoğaltılıp öğretmenlere teslim edildi. Belirlenen liselerde öğrenim gören öğrencilere ölçekler uygulandıktan sonra araştırmacı tarafından toplanmıştır.

2.7.2. Yöntem ve Çalışma Grubu

Araştırmada kullanılan yöntemin uygulandığı çalışma grubunun katılım sayısı ve uygulanan okul türleri tablo ile gösterilmiştir.

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 bahar dönemi Gaziantep ili Şahinbey ilçesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken zamandan, iş gücünden ve maliyetten tasarruf etmek ve evreni temsil eden ulaşılabilir kitleye uygulama yapmak amacıyla seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır.¹⁴⁰ Çalışma grubunun sınıf düzeyine, bölüme ve cinsiyete göre dağılımı Tablo 6.'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Cinsiyet ve Okul Türlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	Okul Türü				F
	Fen Lisesi	Anadolu Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Meslek Lisesi	
Kız	25	38	62	18	143
Erkek	43	33	67	26	169
Toplam	68	71	129	44	312

Tablo 6. incelendiğinde toplamda 312 lise öğrencisinin katıldığı bu çalışmanın 143'ünü kız, 169'unu erkek öğrenci oluşturmaktadır. Fen Lisesi'nden 25'i kız ve 43'ü erkek olmak üzere toplamda 68 öğrenci, Anadolu Lisesi'nden 38'i kız ve 33'ü erkek olmak üzere toplamda 71 öğrenci, İmam Hatip Lisesi'nden 62'si kız ve 67'si erkek olmak üzere toplamda

¹⁴⁰ Büyüköztürk Şener, Çakmak Kılıç Ebru, Akgün Özcan Erken, Karadeniz Şirin, Demirel Funda, *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 95.

129 öğrenci ve Meslek Lisesi'nden 18'i kız ve 26'sı erkek olmak üzere toplamda 44 öğrenci çalışmaya katılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Lise öğrencilerinin dindarlık ölçeği ve sosyal medya bağımlılığı ölçeğinden elde edilen veriler için SPSS programı kullanılarak analiz yapılmıştır. Analizler için Bağımsız Gruplar t Testi (Independent Sample t-Test) ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way Anova) testleri kullanılmıştır. Parametrik test koşullarının sağlanması ile bağımsız iki değişkenden elde edilen bir bağımlı değişkenin ortalamaları arasında bir fark olup olmadığını araştırmak için Bağımsız Gruplar t Testi (Independent Sample t-Test) kullanılmıştır.¹⁴¹ Yine parametrik test koşullarının sağlanması ile en az üç düzeyli bir bağımsız değişkenden veya bağımsız ikiden fazla gruptan elde edilen bağımlı değişkenin ortalamalarının karşılaştırılması için Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) kullanılmıştır.¹⁴²

Analizler yapılmadan önce toplanan veriler üzerinde normallik testleri yapılmıştır. Örneklem büyüklüğü (n=312) 50'den büyük olduğu için Kolmogorov-Smirnov testi incelenmiştir.¹⁴³ Yapılan analizlere göre Dindarlık Düzeyi ile Sosyal Medya Ölçeği için ayrı ayrı test yapılmış ve bu iki ölçek için normal dağılımın sağlandığı tespit edilmiş ve basıklık-çarpıklık değerleri incelenmiştir. Yapılan normallik testi analizlerine ait istatistiksel veriler Tablo 7.'de özetlenmiştir.

Tablo 7. Normallik Testi Sonuçlarına Ait İstatistikler

Ölçek	Kolmogorov-Smirnov			
	N	P	Çarpıklık	Basıklık
Dindarlık düzeyi ölçeği	312	0,000	-0,662	0,172
Sosyal medya tutumları ölçeği	312	0,000	-0,203	-0,800

¹⁴¹ Taşpınar, Mehmet, *Sosyal Bilimlerde Spss Uygulamalı Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi, 2017), 59.

¹⁴² Taşpınar, Mehmet, *Sosyal Bilimlerde Spss Uygulamalı Nicel Veri Analizi*, 79.

¹⁴³ Taşpınar, Mehmet, *Sosyal Bilimlerde Spss Uygulamalı Nicel Veri Analizi*, 41.

Tablo 7. incelendiğinde normallik testi sonuçlarına göre Dindarlık Düzeyi Ölçeği ve Sosyal Medya Tutumları Ölçeği için çarpıklık ve basıklık katsayıları +1,5 ile -1,5 değerleri arasında bulunmasından dolayı iki ölçek içinde normal dağılım özelliğinin sağlandığı varsayılmıştır.¹⁴⁴ Dolayısıyla parametrik testlerin (T-testi, ANOVA) kullanılmasına karar verilmiştir.

¹⁴⁴ Taşpınar, Mehmet, *Sosyal Bilimlerde Spss Uygulamalı Nicel Veri Analizi*, 40.

III. BÖLÜM

3. BULGULAR

Araştırmada uygulanan ölçeklerin sonuç tabloları bu bölümde incelenerek, ölçek sonuçlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

3.1. Demografik Değişkenler İle İlgili Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin demografik özelliklerinin (cinsiyet, anne baba eğitim durumu, anne babanın mesleki durumu, okul türü, sınıfı ve interneti kullanma amacı) frekansı ve yüzdelik oranları tespit edilmiştir. Ölçeklerin alt boyutları ile toplam puanları için $\bar{X}$ ve ss değerleri ve yüzdelik oranları hesaplanmıştır.

3.2. Cinsiyet

Tablo 8. Cinsiyet Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
Kız	143	45,8
Erkek	169	54,2
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin %46 kız (143), %54'ü (169) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

3.3. Öğrenim Görülen Lise Türü

Tablo 9. Öğrenim Görülen Okul Türü Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
Fen Lisesi	68	21,8
Anadolu Lisesi	71	22,8
İmam Hatip Lisesi	129	41,3
Meslek Lisesi	44	14,1
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin okul türlerine göre yüzdelik dağılımı şu şekilde Fen Lisesi %21,8 (68), Anadolu Lisesi %22,8 (71), İmam Hatip Lisesi %41,3 (129) , Meslek Lisesi %14,1 (44) olmuştur. Araştırmaya katılan öğrenci sayısı toplamda 312'dir.

3.4. Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi

Tablo 10. Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyi Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
9. Sınıf	153	49
11. Sınıf	4	1,3
12. Sınıf	155	49,7
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzdelerik dağılımı şu şekilde 9. Sınıf %49 (153), 11. Sınıf %1,3 (4), 12. Sınıf %49,7 (155) olmuştur.

3.5. Anne Eğitim Durumu

Tablo 11. Anne Eğitim Durumu Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
Okur-yazar değil	17	5,4
Okur-yazar	8	2,6
İlkokul Mezunu	112	35,9
Ortaokul Mezunu	59	18,9
Lise ve dengi okul mezunu	54	17,3
Üniversite Mezunu	51	16,3
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumu frekans ve yüzde dağılımı şu şekilde; Okur-yazar değil %5,4 (17), Okur-yazar %2,6 (8), İlkokul mezunu %35,9 (112), Ortaokul mezunu %18,9 (59), Lise ve dengi okul mezunu %17,3 (54), Üniversite mezunu %16,3 (51) olmuştur.

3.6. Baba Eğitim Durumu

Tablo 12. Baba Eğitim Durumu Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
Okur-yazar değil	8	2,6

Okur-yazar	7	2,2
İlkokul Mezunu	72	23,1
Ortaokul Mezunu	64	20,5
Lise ve dengi okul mezunu	71	22,8
Üniversite Mezunu	81	26
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim durumu frekans ve yüzde dağılımı şu şekilde; Okur-yazar değil %2,6 (8), Okur-yazar %2,2 (7), İlkokul mezunu %23,1 (72), Ortaokul mezunu %20,5 (64), Lise ve dengi okul mezunu %22,8 (71), Üniversite mezunu %26 (81) olmuştur.

3.7. Anne Meslek Durumu

Tablo 13. Anne Meslek Durumu Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
Memur	26	8,3
İşçi	8	2,6
Esnaf	3	1
Emekli	1	0,6
Ev hanımı	260	83,3
Başka	5	1,6
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne meslek durumu frekans ve yüzde dağılımı şu şekilde; Memur %8,3 (26), İşçi %2,6 (8), Esnaf %1 (3), Emekli %0,6 (1), Ev Hanımı %83,3 (260), Başka %1,6 (5) olmuştur.

3.8. Baba Meslek Durumu

Tablo 14. Baba Meslek Durumu Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
Memur	63	20,2
İşçi	125	40,1

Esnaf	64	20,5
Emekli	26	8,3
Başka	21	6,7
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin baba meslek durumu frekans ve yüzde dağılımı şu şekilde; Memur %20,2 (63), İşçi %40,1 (125), Etnaf %20,5 (64), Emekli %8,3 (26), Başka %6,7 (21) olmuştur.

3.9. İnterneti Kullanma Amacı

Tablo 15. İnterneti Kullanma Amacı Yüzde Değerleri

	<i>F</i>	%
Sosyal Ağ	97	31,1
Oyun-Eğlence	61	19,6
Araştırma-Ödev	81	26
Diğer	19	6,1
Sosyal Ağ ve Diğer	2	0,6
Oyun-Eğlence ve Diğer	7	2,2
Sosyal Ağ Ve Araştırma-Ödev	9	2,9
Araştırma-Ödev ve Diğer	1	0,3
Sosyal Ağ ve Oyun-Eğlence	7	2,2
Hepsi	12	3,8
Toplam	312	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin internet kullanım amacı frekans ve yüzde dağılımı şu şekilde; Sosyal Ağ %31,1 (97), Oyun-Eğlence %19,6 (61), Araştırma-Ödev %26 (81), Diğer %6,1 (19), Sosyal Ağ ve Diğer %0,6 (2), Oyun-Eğlence ve Diğer %2,2 (7), Sosyal Ağ ve Araştırma-Ödev %2,9 (9), Araştırma-Ödev ve Diğer %0,3 (1), Sosyal Ağ ve Oyun-Eğlence %2,2 (7), Hepsi %3,8 (12) olmuştur.

3.10. Öğrencilerin Cinsiyet Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları

Öğrencilerin dindarlık düzeylerinin cinsiyet durumuna göre farklılığı olup olmadığını tespit etmek için bağımsız t testi uygulanmıştır.

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri, cinsiyetler arasında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t testi sonuçlarına ait çıktılar Tablo 16.' da gösterilmiştir.

Tablo 16. Dindarlık Düzeyi Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Dindarlık Düzeyi Ölçeği	Kız	143	3.57	.87	310	1.086	.298
	Erkek	169	3.78	.82			

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin cinsiyetler açısından farklılık olup olmadığını incelendiğinde, Erkek öğrencilerin ($\bar{X} = 3.78$) kız öğrencilere ($\bar{X} = 3.57$) göre ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığı anlamak için bağımsız örneklem t testi (independent sample t test) ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kız öğrencilerin ortalamaları yüksek olmasına rağmen cinsiyetler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir (Dindarlık Düzeyi Ölçeği: $t(310) = 1.086$; $p > 0.05$).

Lise öğrencilerinde cinsiyet değişkenine göre dindarlık düzeylerinde farklılık bulunmadığını destekleyen araştırmalar bulunmaktadır. Yılmaz yaptığı araştırmada lise öğrencilerinde cinsiyet ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmadığını tespit etmiştir.¹⁴⁵ Kaleci ve Solmaz'ın yaptıkları araştırma sonucunda, bu araştırma sonucundan farklı olarak kızların erkeklere göre anlamlı derecede daha yüksek dini kimliğe sahip olduklarını tespit etmişlerdir.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Yılmaz, Süreyya, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Problemler İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 100.

¹⁴⁶ Feyza Nur Kaleci - Bünyamin Solmaz, "Din ve Kimlik: Çeşitli Değişkenler Bağlamında Ergenler Üzerine Ampirik Bir Analiz", *Dini Araştırmalar* 22/56 (10 Aralık 2019), 439.

3.11. Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları, cinsiyetler arasında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t testi sonuçlarına ait çıktılar Tablo 17.'de gösterilmiştir.

Tablo 17. Sosyal Medya Tutumu Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Sosyal Medya Tutum Ölçeği	Kız	143	1.58	.28	310	1.284	.258
	Erkek	169	1.56	.27			

Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının cinsiyetler açısından farklılık olup olmadığı incelendiğinde, kız öğrencilerin ($\bar{X} = 1.58$) erkek öğrencilere ($\bar{X} = 1.56$) göre ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın anlamlı olup olmadığı anlamak için bağımsız örneklem t testi (independent sample t test) ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre erkek öğrencilerin ortalamaları yüksek olmasına rağmen cinsiyetler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir (Sosyal Medya Tutumu Ölçeği: $t(310) = 1.284$; $p > 0.05$).

Lise öğrencilerinde sosyal medya tutumlarını cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığı bulunmadığı araştırmamız sonucunda tespit edilmiş olup araştırma sonucumuzdan farklı sonuçlara ulaşılan araştırmalar bulunmaktadır. Çoban yapmış olduğu araştırmada elde ettiği sonuca göre cinsiyet değişkeni ile internet bağımlılığı arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir. Çoban'ın araştırma sonucuna göre erkek öğrencilerin puan ortalaması, kız öğrencilerinin puan ortalamasından daha yüksek çıkmaktadır.¹⁴⁷ Güney ve Taştepe'nin yapmış olduğu araştırma sonucuna göre ise kız öğrencilerin sosyal medya bağımlılık puanı, erkek öğrencilerin sosyal medya bağımlılık puanından daha yüksek çıkmıştır. Bu yapmış oldukları araştırma sonucuna göre, kız öğrencilerin sosyal medya bağımlılıkları, erkek öğrencilerden daha çok olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Çoban Ramazan, *Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Burdur Gölhisar örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2013), 72.

¹⁴⁸ Mehmet Güney - Taşkın Taştepe, "Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Medya Bağımlılığı", *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 9/2 (30 Aralık 2020), 185.

3.12. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi ile İnternet Kullanımı Arasında İstatistiksel İlişki Bulguları ve Yorumlar

Tablo 18. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle İnternet Kullanımı Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

İnternet Kullanımı	N	$\bar{X}$	SS
1-Sosyal Ağ	97	3.27	.84
2-Oyun-Eğlence	61	3.50	.74
3-Araştırma-Ödev	81	4.13	.76
4-Diğer	45	3.98	.67
5-Hepsi	28	3.74	.84
Toplam	312	3.68	.85

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi ile internet kullanımı arasındaki ilişkiyi belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 18.'de verilmiştir. Tablo 18. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri internet kullanımlarına göre incelendiğinde Araştırma-Ödev grubu en yüksek ortalamaya sahipken ($\bar{X}$ = 4.13), Sosyal Ağ grubu en düşük ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ = 3.27). Tablo 18.'den de görüleceği üzere lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri internet kullanımına göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin İnternet Kullanımına Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar	38.414	4	9.603	15.65	.000	3-1,3-2,4-1
Gruplar içi	188.321	307	.613	5		
Toplam	226.735	311				

Tablo 19. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi puanlarının internet kullanımına göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,307) = 15.655$; $p < 0.05$). Dindarlık düzeyi puanları internet kullanımına göre farklılık gösterdiğinden Post Hoc analizi yapılmıştır.

Levene testi sonucuna göre varyansların homojen olduğu ($p > 0.05$) sonucuna varılarak Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonuçlarına göre Araştırma-Ödev ile Sosyal Ağ ve Oyun Eğlence grupları arasında Araştırma-Ödev grubu lehine ve Diğer grubu ile Sosyal ağ grubu arasında Diğer grubu lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir değişle Araştırma-Ödev ve Diğer için internet kullanan lise öğrencileri diğer gruplara göre dindarlık düzeyi daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Lise öğrencilerinde Sosyal ağ ve Diğer grubunun dindarlık düzeyinin, Araştırma-ödev ve Diğer grubundan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. İnterneti kullanım amacına göre dindarlık oranının değiştiğini yapılan testler sonucunda tespit edilmiştir.

Akyürek yapmış olduğu çalışmada dindarlık düzeyleri ve internet kullanım amacı arasında negatif yönde ilişki tespit etmiş olup dindarlığın davranış boyutunun, internet kullanım amacına göre değiştiğini tespit etmiştir. Araştırmasında dindar olanların, sosyal medya bağımlılıklarının azaldığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁴⁹

3.13. Lise Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin anne eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 20.'de verilmiştir.

Tablo 20. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi ile Anne Eğitim Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-İlkokul Mezunu	112	3.70	.78
2-Ortaokul Mezunu	59	3.82	.81
3-Lise ve dengi okul mezunu	54	3.53	.86

¹⁴⁹ Akyürek, Ronahi, *Sosyal Medya Bağımlılığı Dindarlık Ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkiler* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 103.

4-Üniversite veya yüksek okul mezunu	51	3.45	1.03
5-Başka	36	3.96	.74
Toplam	312	3.68	.85

Tablo 20. incelendiğinde lise öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre incelendiğinde Başka eğitim durumuna sahip olanlar en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ = 3.96). Tablo 20.'den de görüleceği üzere lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri anne eğitim durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 21.'de verilmiştir.

Tablo 21. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	7,997	4	1,999	2,806	,026	Yok
Gruplar içi	218,738	307	,713			
Toplam	226,735	311				

Tablo 21. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,307) = 2.806$; $p < 0.05$). Dindarlık düzeyi anne eğitim durumuna göre farklılık gösterdiğinden Post Hoc analizi yapılmıştır. Levene testi sonucuna göre varyansların homojen olduğu ($p > 0.05$) sonucuna varılarak Scheffe testi kullanılmıştır. Ancak Scheffe testi sonuçlarına göre anne eğitim durumları arasında farklılık gözlemlenmemiştir.

Lise öğrencilerin anne eğitim durumu değişkenine göre dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmaktayız. Gürsu yapmış olduğu araştırmasında lise öğrencilerinde anne eğitim durumu Okur-Yazar Değil olan öğrencilerin dindarlık düzey puanları, anne eğitim durumu Lisansüstü olan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Lise

öğrencilerinde anne eğitim durumu, öğrencilerin dindarlık düzeylerini etkilemektedir. Anne eğitim durumu daha düşük düzeyde olan lise öğrencilerinin daha dindar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁵⁰

3.14. Lise Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 22.'de verilmiştir.

Tablo 22. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Baba Eğitim Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-İlkokul Mezunu	72	3.84	.71
2-Ortaokul Mezunu	64	3.71	.80
3-Lise ve dengi okul mezunu	71	3.62	.89
4-Üniversite veya yüksek okul mezunu	81	3.53	.95
5-Başka	24	3.86	.84
Toplam	312	3.68	.85

Tablo 22. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri baba eğitim durumuna göre incelendiğinde Başka eğitim durumu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}= 3.86$). Tablo 22.'den de görüleceği üzere lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri baba eğitim durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 23.'te verilmiştir.

¹⁵⁰ Gürsu Orhan, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık Ve Dindarlık İlişkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011), 181.

Tablo 23. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	4,768	4	1,192	1,649	,162	Yok
Gruplar içi	221,967	307	,723			
Toplam	226,735	311				

Tablo 23. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,307) = 1.649$; $p > 0.05$). Başka bir deyişle lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi ile baba eğitim durumu göre değişmemektedir.

Lise öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre dindarlık düzeylerinin değişmediği sonucuna ulaşmaktayız. Gürsu yaptığı araştırmasında lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmediği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucu öğrencilerin dindarlık düzeylerinin anne eğitim durumuna göre değişmesi ile kıyaslayarak annenin öğrencinin üzerinde daha fazla etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁵¹ Bizim hipotezimiz ise lise öğrencilerinin anne eğitim ve baba eğitim durumunun dindarlık düzeylerine bir etkisi olmadığı yönündedir ve yaptığımız araştırma sonucu da bu durumu doğrulamaktadır.

3.15. Lise Öğrencilerinin Anne Meslek Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin anne meslek durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 24.'te verilmiştir.

¹⁵¹ Gürsu Orhan, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık Ve Dindarlık İlişkisi*, 182.

Tablo 24. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Anne Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Meslek Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-Memur	26	3.17	1.03
2-Ev Hanımı	260	3.73	.84
3-Başka	26	3.72	.61
Toplam	312	3.68	.85

Tablo 24. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi anne meslek durumuna göre incelendiğinde Ev hanımı grubu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}= 3.73$). Tablo 24.'ten de görüleceği üzere lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi anne meslek durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 25.'te verilmiştir.

Tablo 25. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Anne Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar	7,436	2	3,718	5,239	,006	2-1
Gruplar içi	219,299	309	,710			
Toplam	226,735	311				

Tablo 25. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi anne meslek durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F(2,309) = 5.239$; $p < 0.05$). Dindarlık düzeyi anne meslek durumuna göre farklılık gösterdiğinden Post Hoc analizi yapılmıştır. Levene testi sonucuna göre varyansların homojen olduğu ($p > 0.05$) sonucuna varılarak Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonuçlarına göre Ev Hanımı ve Memur arasında Ev Hanımı lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir değişle lise öğrencilerinin anne

meslek durumu Ev Hanımı olanların, anne meslek durumu Memur olanlara göre dindarlık düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Lise öğrencilerinin anne meslek durumu dindarlık düzeylerini etkilemektedir. Anne meslek durumu Ev Hanımı olan öğrenciler diğer öğrencilerden daha dindar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yakut yapmış olduğu araştırmasında anne eğitim durumunun lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmiştir. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyleri, anne meslek durumu işsiz olanların daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.¹⁵²

3.16. Lise Öğrencilerinin Baba Meslek Durumuna Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin baba meslek durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 26.'da verilmiştir.

Tablo 26. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Baba Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Meslek Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-Memur	64	3.31	.88
2-İşçi	125	3.86	.81
3-Esnaf	64	3.62	.79
4-Emekli	26	3.62	.86
5-Başka	33	3.90	.82
Toplam	312	3.68	.85

Tablo 26. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi baba meslek durumuna göre incelendiğinde Başka grubu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}= 3.90$). Tablo 26.'dan da görüleceği üzere lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi baba meslek durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 27.'de verilmiştir.

¹⁵² Selahattin Yakut, "Lise Öğrencilerinde Dindarlık Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* III/2 (2012), 248.

Tablo 27. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Baba Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar	14,829	4	3,707	5,371	,000	2,1-5,1
Gruplar içi	211,905	307	,690			
Toplam	226,735	311				

Tablo 27. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi baba meslek durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,307) = 5.371$; $p < 0.05$). Dindarlık düzeyi baba meslek durumuna göre farklılık gösterdiğinden Post Hoc analizi yapılmıştır. Levene testi sonucuna göre varyansların homojen olduğu ($p > 0.05$) sonucuna varılarak Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonuçlarına göre İşçi ve Memur arasında İşçi lehine ve Başka ve Memur arasında Başka lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir değişle İşçilerin ve Başka işlerde çalışanların memurlara göre dindarlık düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Lise öğrencilerinin baba meslek durumu dindarlık düzeylerine etki etmektedir. Lise öğrencilerinin, baba meslek durumu İşçi olan ve Başka işlerde çalışan grubun daha dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yakut yaptığı araştırmada lise öğrencilerinin baba meslek durumu ile ilgili anlamlı bir farkın bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁵³

3.17. Lise Öğrencilerinin Okul Türü Değişkenine Göre Dindarlık Düzeyleri Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin okul türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 28.'de verilmiştir.

¹⁵³ Yakut, "Lise Öğrencilerinde Dindarlık Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 249.

Tablo 28. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Okul Türüne Ait Betimsel İstatistikler

Okul Türü	N	$\bar{X}$	SS
1-Fen Lisesi	68	3.15	.92
2-Anadolu Lisesi	71	3.40	.78
3-İmam Hatip Lisesi	129	4.09	.63
4-Meslek Lisesi	44	3.75	.79
Toplam	312	3.68	.85

Tablo 28. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi okul türüne göre incelendiğinde İmam Hatip Lisesi grubu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ = 4.09). Tablo 23.'ten de görüleceği üzere lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi okul türüne göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 29.'da verilmiştir.

Tablo 29. Lise Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyinin Okul Türüne Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar	46,631	3	15,544	26,58	,000	3-1,3-2,4-1
Gruplar içi	180,103	308	,585	2		
Toplam	226,735	311				

Tablo 29. incelendiğinde lise öğrencilerinin dindarlık düzeyinin okul türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F(3,308)=26.582$; $p<0.05$).

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyinin okul türüne göre farklılık gösterdiğinden Post Hoc analizi yapılmıştır. Levene testi sonucuna göre varyansların homojen olmadığı ($p<0.05$) sonucuna varılarak Dunnett T3 testi kullanılmıştır. Dunnett T3 testi sonuçlarına göre İmam Hatip Lisesi ile Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi arasında İmam Hatip Lisesi lehine ve Meslek Lisesi ve Fen Lisesi arasında Meslek Lisesi lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir

değişle İmam Hatip Lisesi ve Meslek Lisesi öğrencilerinin Fen Lisesi öğrencilerine göre dindarlık düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çoban yaptığı araştırmada lise öğrencilerinin okul türüne göre, dindarlık düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmadığını tespit etmiştir.¹⁵⁴ Kaleci ve Solmaz yaptığı araştırmada lise öğrencilerinin okul türü İmam Hatip Lisesi grubunda olan öğrencilerin, diğer okul türünde öğrenim görmekte olan öğrencilerden daha dindar oldukları sonucuna ulaşmışlardır.¹⁵⁵ Gürsu yaptığı araştırmada lise öğrencilerinin okul türü ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmasında İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin, diğer lise türünde okuyan öğrencilere göre daha dindar olduğunu tespit etmiştir.¹⁵⁶

3.18. Lise Öğrencilerinin Anne Eğitim Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları anne eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin sosyal medya puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 30.'da verilmiştir.

Tablo 30. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumları İle Anne Eğitim Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-İlkokul Mezunu	112	1.57	.28
2-Ortaokul Mezunu	59	1.57	.25
3-Lise ve dengi okul mezunu	54	1.55	.29
4-Üniversite veya yüksek okul mezunu	51	1.59	.27
5-Başka	36	1.57	.27
Toplam	312	1.57	.27

¹⁵⁴ Çoban Ramazan, *Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Burdur Gölhisar örneği)*, 88.

¹⁵⁵ Kaleci - Solmaz, "Din ve Kimlik", 441.

¹⁵⁶ Gürsu Orhan, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık Ve Dindarlık İlişkisi*, 175.

Tablo 30. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu anne eğitim durumuna göre incelendiğinde Üniversite veya yüksek okul mezunu grubu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ = 1.59). Tablo 25'ten de görüleceği üzere lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu anne eğitim durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 31.'de verilmiştir.

Tablo 31. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	,049	4	,012	,160	,958	Yok
Gruplar içi	23,669	307	,077			
Toplam	23,719	311				

Tablo 31. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,307) = 0.160$; $p > 0.05$).

Yılman yaptığı araştırmasında anne eğitim durumunun sosyal medya bağımlılığı ile arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.¹⁵⁷ Kılınç yaptığı araştırmasında lise öğrencilerinin anne eğitim durumu ile internet bağımlılığı arasında anlamlı farklılık bulunduğunu, anne eğitim durumu ilköğretim mezunu olan öğrencilerinin internet bağımlılığının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Yılman Muhammet Ali, *Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 36.

¹⁵⁸ Kılınç, İsa, *Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı Ve Sosyal Değerlerinin İncelenmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 79.

3.19. Lise Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumlar

Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin sosyal medya puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 32.'de verilmiştir.

Tablo 32. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumları İle Baba Eğitim Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-İlkokul Mezunu	72	1.595	.29
2-Ortaokul Mezunu	64	1.560	.25
3-Lise ve dengi okul mezunu	71	1.550	.27
4-Üniversite veya yüksek okul mezunu	81	1.592	.27
5-Başka	24	1.523	.30
Toplam	312	1.571	.27

Tablo 32. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu baba eğitim durumuna göre incelendiğinde ilkokul mezunu grubu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ = 1.595). Tablo 32.'den de görüleceği üzere lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu baba eğitim durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 33.'te verilmiştir.

Tablo 33. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama sı	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	,172	4	,043	,560	,692	Yok
Gruplar içi	23,547	307	,077			

Toplam 23,719 311

Tablo 33. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,307) = 0.560$; $p > 0.05$).

Yılman yaptığı araştırmasında baba eğitim durumunun sosyal medya bağımlılığı ile arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.¹⁵⁹ Kılınç yaptığı araştırmasında lise öğrencilerinin baba eğitim durumu ile internet bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Lise öğrencilerin baba eğitim durumu ilkokul olan öğrencilerin internet bağımlılığının daha az olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁰

3.20. Lise Öğrencilerinin Anne Meslek Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları anne meslek durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin sosyal medya puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 34.'te verilmiştir.

Tablo 34. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumları İle Anne Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Meslek Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-Memur	26	1.55	.31
2-Ev Hanımı	260	1.57	.27
3-Başka	26	1.59	.24
Toplam	312	1.57	.27

Tablo 34. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu anne meslek durumuna göre incelendiğinde Başka grubu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X} = 1.59$). Tablo 34.'ten de görüleceği üzere lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu anne meslek durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 35.'de verilmiştir.

¹⁵⁹ Yılman Muhammet Ali, *Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 36.

¹⁶⁰ Kılınç, İsa, *Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı Ve Sosyal Değerlerinin İncelenmesi*, 75.

Tablo 35. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Anne Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	,029	2	,015	,191	,827	Yok
Gruplar içi	23,690	309	,077			
Toplam	23,719	311				

Tablo 35. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları anne meslek durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($F(2,309) = 0.191$; $p > 0.05$). Yapılan araştırmalar incelendiğinde anne ve baba meslek durumu ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişki incelenmemiştir. Ailenin gelir düzeyine göre sosyal medya bağımlılığını incelemiş ve bu konuda sonuçlara ulaşılmıştır. Çoban yaptığı araştırmasında lise öğrencilerinde gelir değişkenine göre internet bağımlılığı arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.¹⁶¹

3.21. Lise Öğrencilerinin Baba Meslek Durumuna Göre Sosyal Medya Tutumları Bulguları ve Yorumları

Lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları baba meslek durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Lise öğrencilerinin sosyal medya puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 36.'da verilmiştir.

Tablo 36. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumları İle Baba Meslek Durumuna Ait Betimsel İstatistikler

Meslek Durumu	N	$\bar{X}$	SS
1-Memur	64	1.59	.28
2-İşçi	125	1.56	.27

¹⁶¹ Çoban Ramazan, *Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Burdur Gölhisar örneği)*, 77.

3-Esnaf	64	1.57	.26
4-Emekli	26	1.53	.30
5-Başka	33	1.58	.27
Toplam	312	1.57	.27

Tablo 36. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu baba meslek durumuna göre incelendiğinde Memur grubu en yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ = 1.59). Tablo 36.'dan da görüleceği üzere lise öğrencilerinin sosyal medya tutumu baba meslek durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirleyebilmek için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 37.'de verilmiştir.

Tablo 37. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumunun Baba Meslek Durumuna Göre Farklılıklarını Gösteren ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplar arası	,101	4	,025	,328	,859	Yok
Gruplar içi	23,618	307	,077			
Toplam	23,719	311				

Tablo 37. incelendiğinde lise öğrencilerinin sosyal medya tutumları baba meslek durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,307) = 0.328$; $p > 0.05$). Yapılan araştırmalar incelendiğinde anne ve baba meslek durumu ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişki incelenmemiştir.

Anne-Baba çalışma durumuna göre ("ikisi de çalışıyor, sadece baba çalışıyor, sadece anne çalışıyor, işsizler" olarak seçenekler tanımlanmıştır.) sosyal medya bağımlılığını incelemiş ve bu konuda sonuçlara ulaşılmıştır. Çoban yaptığı araştırmasında lise öğrencilerinin internet bağımlılığı ile Anne-Baba çalışma durumunun istatistiksel olarak anlamlı

farklılık bulunduğunu ve tespit etmiştir.¹⁶² Bu durum internet bağımlılığı ile ailenin çalışma durumu arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

¹⁶² Çoban Ramazan, *Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Burdur Gölhisar örneği)*, 116.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Dini tanımlarken karşılaşılan en büyük zorluklardan biri çeşitli inanç ve ritüellere sahip dinlerin bulunmasıdır. İkinci bir zorluk ise ifade edilecek olursa aynı dinin mensupları tarafından farklı yorumlanıp, uygulanması olmuştur. Din kavramının çeşitli tanımları olduğu, din bilimleri alanında tek ve ortak bir tanım olmadığı belirtildi. Dinin ötsel ve işlevsel tanımlarının bazıları çalışmamızda ele alarak ifade edildi. Dinin tanımı yapılırken aynı zamanda din bilimcileri tarafından dindarlığın tanımının da ifade edildiği, yapılan tanımlamalarda görüldü.

İnsanlar belirli gelişim dönemlerinden geçerek kendini ifade etmeyi, kendi zihniyetlerini oluşturmayı, ahlaki ve toplumsal değerleri, vicdani duyguları ve insanlarla iletişim kurmayı öğrenirler. Toplumun dine bakış ve dini uygulayış biçimlerini içselleştirerek, kendi fiziksel ve ruhsal yapılarını oluştururlar.

Dinin tanımlanması ve uygulanmasının başladığı yer olan ailenin önemine vurgu yapılmıştır. Aile tek başına bir etken değildir ama ilk etkendir, sonraki etkenler arkadaş çevresi, akrabalar, okul ortamıdır. Bu etkenler bireyin hayatını yönlendirmesine ve kendini bulmasına destek olurlar.

Covid-19 küresel salgın sürecinde bütün iş ve işlemlerin internet üzerinden gerçekleştirilmesiyle dünyada olduğu gibi ülkemizde de internet kullanımında artış olmuştur. Genç nesil dediğimiz 2000’li yıllarda doğan bireyler internet ve sosyal medyayı daha etkin kullanmakta olup bu salgınla birlikte daha aktif ve daha fazla sosyal medya ağlarını kullanma eğilimi göstermişlerdir.

Daha önce bahsedilen, bireylerin gelişmelerine, yaşamlarına ve özellikle dini hayatlarına etki eden sebeplerin arasında artık internet ve sosyal medya da vardır. İnternet ve sosyal medya hayatımızın bir parçası haline gelmiş ve özellikle de gençlerimizi daha fazla etkisi altına almıştır.

Bağımlılık dediğimiz zaman daha önce kötü alışkanlıklar diye ifade ettiğimiz, “kumar, alkol vb.” kavramlara karşı insanların, bu alışkanlıklarından vazgeçememe davranışı ifade edilirdi. Teknoloji çağı olarak ifade ettiğimiz bu süreçte ise internet bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı kavramları karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medya ve dindarlık kavramları arasında nasıl bir ilişki olduğunu anlayabilmek için son kısımda, dindarlık ve sosyal medya bağımlılığı hakkında yapılan farklı araştırma ve

alışmalar incelenerek ele alındı. Konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için farklı yaşı grupları, farklı şehirlerde bulunan kişilere uygulanan çalışmaları incelendi ve bu çalışmalar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu verilere göre dindarlık ve sosyal medya kullanımının birbiriyle ilişkili olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Ana hipotez olarak dindarlık ve sosyal ağıların kullanımı arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki olduğu ifade edilmiştir. Var olduğu düşünölen bu ilişki, lise öğırencileri üzerinde yapılan bu araştırmanın temel konusunu oluşturmuştur. Ayrıca lise öğırencilerinde dindarlık seviyesi ve sosyal medya bağımlılığı seviyesinin, cinsiyet, öğırenim gördüğü okul türü, internet kullanım amacı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, anne meslek durumu, baba meslek durumu gibi demografik değışkenler ile ilişkileri de araştırılmıştır.

Araştırmamız sonucunda özet olarak şu yargılara ulaşılmıştır:

1- Dindarlık ve sosyal ağıların kullanımı arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır. Dindarlık düzeyi arttıkça sosyal ağıların kullanım düzeyi azalmaktadır. Araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz bulgular hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan araştırmalarda aynı sonuca ulaşmış ve hipotezimizi destekleyen sonuçlar bulunmaktadır. Dindarlık düzeyi ile internet kullanımı arasında ilişki bulunduğu belirttiğimiz hipotezimizi destekleyen araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

2- Lise öğırencilerinde interneti araştırma-ödev için kullananlar ile sosyal ağı ve oyun-eğlence için kullananların dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. İnterneti araştırma-ödev için kullanan öğırencilerin dindarlık düzeyi diğere amaçlarla kullanan öğırencilere göre daha fazladır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

3- Lise öğırencilerinin öğırenim görmekte olduğu lise değışkeni ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. İmam Hatip lisesi ve Meslek lisesinde okuyan öğırencilerin dindarlık düzeyi diğere liselerde okuyan öğırencilere göre daha fazladır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

4- Lise öğırencilerinde anne eğitim durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

5- Lise öğırencilerinde baba eğitim durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

6- Lise öğırencilerinde anne meslek durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmaktadır. Lise öğırencilerinin dindarlık düzeyi, mesleğı ev

hanımı olanların, mesleği memur olanlara göre daha yüksektir. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

7- Lise öğrencilerinde baba meslek durumuna göre dindarlık düzeyleri arasında farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmaktadır. Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi, mesleği işçi olanların ve başka işlerde çalışanların, mesleği memur olanlara göre daha yüksektir. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

8- Lise öğrencilerinde anne eğitim durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

9- Lise öğrencilerinde baba eğitim durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

10- Lise öğrencilerinde anne meslek durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

11- Lise öğrencilerinde baba meslek durumuna göre sosyal medya tutumları farklılık gözlenmiş olup anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç hipotezimizi doğrulamaktadır.

İnterneti sürekli kullanan sosyal medya platformlarında vaktinin çoğunu geçiren kişi, çevresine ile iletişimi zayıflamaktadır. Beden ve ruh sağlığını da bozmaktadır. Vaktinin çoğunu sosyal medyada geçiren kişi aynı zamanda vaktini ve enerjisini heba etmektedir. Atalarımızın sözünü “Vakit nakittir” sözünü unutmamak gerekmektedir.¹⁶³ İnşirah suresi 7. Ayeti “O halde bir işi bitirince diğeriyle uğraş”¹⁶⁴ anlamındadır. Bu ayette ifade edilen elimizde olan bir iş bitince mutlaka yapılacak faydalı bir iş bulup, o işle meşgul olmamız istenmektedir. Bağımlılığın her türü kişinin, yaşam kalitesini düşürerek, hayatını boşa harcamasına neden olmaktadır.

Öneriler

Araştırmanın sonucuna baktığımızda yapılan diğer araştırmaların sonuçları arasında benzerlik ve farklılık bulunmaktadır. Bu durum aynı dönemde ve aynı şehirlerde yapılmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu durumun tespiti için aynı dönemde farklı şehirlerde bulunan “lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi ile sosyal medya kullanımı arasında bulunan ilişkinin arasında anlamlı farklılık var mıdır?” sorusunun ve bu

¹⁶³ “vakit nakittir ne demek TDK Sözlük Anlamı” (Erişim 06 Mayıs 2023).

¹⁶⁴ “İnşirâh Suresi 5-8. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı” (Erişim 06 Mayıs 2023).

durumun demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık bulunup bulunmadığı araştırılabilir.

Dünya genelinde yaşanan salgından dolayı alışveriş (kıyafet, market vb.), iletişim, eğitim-öğretim ve birçok iş ve işlem internet üzerinden daha fazla gerçekleştirilmiştir. İnternetin bu süreçte faydasını gördüğümüz gibi zararını da görmekteyiz. Kişi interneti kullanım amacını kendi belirlemektedir fakat sosyal medya platformlarını kullanıcıyı yönlendiren reklam vb. birçok etmen vardır. Kullanıcını dikkatini çekerek vaktinin çoğunu orada geçirmesine neden olmaktadır.

“Din nasihattir”¹⁶⁵ hadisi şerifinden yola çıkarak bu durumun olumlu ve olumsuz yanları konusunda önerilerde bulunmaktayız. Bu sebeple dikkat edilmesi gerekenler maddeler halinde sıralayabiliriz;

1. İnterneti faydalı ve doğru işler için kullanmamız gerekmektedir.
2. Özellikle çocuklar, interneti kullandıklarında anne veya baba kontrolü sağlanmalıdır.
3. Ergenler ve çocuklar için interneti kullanma süresi belirlenmeli ve süre takip edilmelidir..
4. Gençlere interneti faydalı bir şekilde kullanmaları için gerekli eğitimler verilmelidir (yetişkinlere de bu eğitim verilmelidir).
5. İnternette oyun oynayan çocuklarla beraber ebeveynleri de ara sıra oyun oynamalı ve sanal ortamda da çocuklarıyla vakit geçirmelidir.
6. Oynadığı oyunun içeriğine dikkat edilmeli ve çocuk kötü amaçlı oyunlardan uzak tutulmalıdır.
7. Çocuklarının yaş seviyeleri dikkate alınarak internet kullanımına izin verilmelidir.
8. Çocuğun ve ergenin sanal dünya ile gerçek dünya arasında ki farkı bilmeli ve tamamen sanal dünyada gerçek dünyadan daha fazla vakit geçirmemesi gereklidir.
9. Çocuğun ve ergenin sosyal medya platformlarında yaptığı paylaşımlara dikkat edilmelidir.

¹⁶⁵ “Din Nasihattir - Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ”, *Mehmet Görmez* (Erişim 22 Haziran 2023).

10. Siber zorbalığa uğramamak ve siber zorba olmamak için siber zorbalık hakkında gerekli bilgilendirme yapılmalıdır.

11. Sosyal medya kullanımında tanımadığı kimselerle herhangi bir bilgi paylaşmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akagün, Seda. “Arama Motoru Sonuçları Güvenilirliğinin Analizi: Google Örneği”. *Yeni Medya Elektronik Dergisi* 1/1 (01 Mart 2017), 72-81.
- Akdoğan Ali. *Sosyal Değişme Ve DİN*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Akyürek, Muhammet İbrahim. “Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı Ve Sosyal Medyaya İlişkin Tutumları”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (26 Haziran 2020), 58-92.
- Akyürek, Ronahi. *Sosyal Medya Bağımlılığı Dindarlık Ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkiler*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Akyüz Niyazi, Çapçioğlu İhsan (ed.). *Din Sosyolojisi El Kİtabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 6., 2020.
- Alyanak, Prof Dr Behiye. “İnternet Bağımlılığı”. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 8/5 (06 Eylül 2016), 20-24.
- Arslan, Aysel. “Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sivas İli Örneği”. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi* 5/2 (30 Temmuz 2019), 63-80.
- Atalay, Derya - Özyürek, Arzu. “Ergenlerde Duygu Düzenleme Stratejileri Ve Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Milli Eğitim Dergisi* 50/230 (04 Mayıs 2021), 815-834. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.707741>
- Atay, Tayfun. *Görünüyorum O Halde Varım*. İstanbul: Can, 4., 2021.
- Avacı, Betül. “Dinler Tarihçisinin Anlamayı Hedefleyen Bir İmanlı Olarak Portresi: Joachim Wach”. *İnsan ve Toplum* 5/10 (15 Aralık 2015), 73-92.
- Ayten, Ali. “Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”.
- Başığit, Türkan. “Tarih, Tarihçi Ve Sosyal Medya: Prof. Dr. Bayram Bayrakdar”. *Asya Studies* 6/Special Issue (Özel Sayı) 2 (31 Mayıs 2022), 47-52. <https://doi.org/10.31455/asya.1020071>
- Bilgin, Abdülcélil. “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (01 Aralık 2014), 75-84.
- Bodur, Hüsnü - Korkmaz, Sezai. “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (27 Aralık 2017), 329-351.

- Bostancı Mustafa. *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili Ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Boyd, Danah M. - Ellison, Nicole B. "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship". *Journal of Computer-Mediated Communication* 13/1 (Ekim 2007), 210-230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Büyüköztürk Şener, Çakmak Kılıç Ebru, Akgün Özcan Erken, Karadeniz Şirin, Demirel Funda. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 28., 2020.
- Coşkunsever, Asude. "Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Temel Problemleri". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 5 (30 Haziran 2022), 47-80.
- Cömert, İtir Tarı. *İstanbul da Yaşayan 18-28 Yaş Arası Üniversite Öğrencilerinin İnternet Ve Madde Kullanımlarının İlişkilendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007.
- Çakmak, Veysel - Aktan, Ercan. "Öğretmen Öğrenci İletişiminin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/56 (29 Ocak 2016), 0-0. <https://doi.org/10.17755/esosder.90642>
- Çın, Ahmet. "İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Ahlak Eğitimi". *Şarkiyat* 13/1 (30 Nisan 2021), 574-562. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.881973>
- Çoban Ramazan. *Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Burdur Gölhisar örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2013. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çok, Figen. "Gelişim Psikolojisi: Ergenlik Ve Yetişkinlik". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 27/2 (01 Ağustos 2019), 905-935. https://doi.org/10.1501/Egifak_00000000362
- Durkheim, Emile. *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. çev. Doğan, Özcan. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 3., 2019.
- Ektiricioğlu, Cihan vd. "Ergenlerde Çağın Hastalığı : Teknoloji Bağımlılığı". *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi* 29/1 (31 Mart 2020), 51-64. <https://doi.org/10.17827/aktd.498947>
- Erbaş, Sefa. "Facebook Yalnızlık Rehabilitasyon Merkezi Mi?" *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28/1 (22 Nisan 2019), 1-16.
- Erdoğan, Halide Nur Özudoğru. "Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi = Religious and Social Development of Adolescence". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* / *Journal of Social Sciences* XIV/1 (2014), 153-165.

- Ergen, Yunus. “Sanala Veda: Sosyal Medya ve Dönüşen Dindarlık”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 3/2 (28 Aralık 2020), 285-291.
- Furseth Inger, Repstad Pal. *Din Sosyolojisine Giriş*. çev. Aydınalp Halil Çapcıoğlu İhsan. Ankara: Atıf Yayınları, 2., 2020.
- Günay Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 11., 2012.
- Günay, Ünver. “Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa’daki Türk İşçileri Örneği”. *Bilimname : Düşünce Platformu* I/3 (Mart 2003), 35-64.
- Günay Ünver, Çelik Celaledin. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. Adana: Karahan Kitapevi, 1., 2006.
- Güney, Mehmet - Taştepe, Taşkın. “Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Medya Bağımlılığı”. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 9/2 (30 Aralık 2020), 183-190. <https://doi.org/10.46971/ausbid.757713>
- Gürsu, Orhan. “Ergenlik Dönemi Dindarlığı ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/34 (01 Aralık 2015), 49-75.
- Gürsu Orhan. *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık Ve Dindarlık İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Haberli Mehmet. *Sanal Din*, 2014.
- Hayır, Celal - Karahisar, Tüba. “Dijital Medya Çağında Sosyal Röntgencilik: Instagram Örneği”. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)* 7/1 (27 Mayıs 2022), 260-277. <https://doi.org/10.47107/inifedergi.1078628>
- İlhan, Erol - Aydoğdu, Adalet Görgülü. “Youtube Kullanıcılarının Kullanım Motivasyonlarının İncelenmesi”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 7/2 (30 Eylül 2019), 1130-1153. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.570677>
- John W. Santrock. *Ergenlik Adolescence*. çev. Siyez Diğdem Müge. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 14. Çeviri., 2014.
- Kaleci, Feyza Nur - Solmaz, Bünyamin. “Din ve Kimlik: Çeşitli Değişkenler Bağlamında Ergenler Üzerine Ampirik Bir Analiz”. *Dini Araştırmalar* 22/56 (10 Aralık 2019), 429-462. <https://doi.org/10.15745/da.561257>
- Karaşahin, Hakkı. “Din Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/1 (01 Nisan 2008), 191-200. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_00000000960

- Karşlı, Necmi. “Gençlerde İnternet Bağımlılığı ve Dindarlık İlişkisi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (18 Haziran 2019), 225-260. <https://doi.org/10.17120/omuifd.526893>
- Kavun Yusuf. *Ergenlerde Dindarlık Ve İnsani Değerler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kılınç, İsa. *Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı Ve Sosyal Değerlerinin İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Kıvanç, Tuğşan. “Sosyal Medya Bağımlılığının Sonuçları”. *International Journal of Social Science* 2/1 (31 Mart 2019), 90-100.
- Kılavuz, M. Akif. “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (01 Haziran 2002).
- Koç, Mustafa. “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (01 Aralık 2004), 231-238.
- Koç, Mustafa. “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (01 Aralık 2004), 231-238.
- Konuk, Nebiye - Güntaş, Selime. “Sosyal Medya Kullanımı Eğitimi Ve Bir Eğitim Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı”. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries* 3/4 (31 Ağustos 2019), 1-25.
- Kulaksızoğlu Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 21., 2019.
- Kurt, Abdurrahman. “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (01 Haziran 2009), 1-26.
- Neyzi, Olcay - Saka, H. Nurçin. “Türk Çocuklarında Antropometrik Araştırmalar”. *Antropoloji* 14 (01 Ocak 2002), 0-0. https://doi.org/10.1501/antro_0000000276
- Okumuş Ejder. *Gösterişçi Dindarlık*. İstanbul: Özgü Yayıncılık, 2., 2017.
- Orhan, Filiz - Dağci, Abdullah. “Ergenlikte Dini Kimliğin İnşası: Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (01 Haziran 2015), 115-132.
- Oyman, Nihat. “Sosyal Medya Dindarlığı”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (15 Aralık 2016), 125-167.
- Oyman, Nihat. “Sosyal Medya Dindarlığı”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (15 Aralık 2016), 125-167.

- Ögel,Kültegin. *Bağımlılık Ve Tedavisi Temel Kitabı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 5., 2023.
- Öncü, Selin. “Covid-19 Pandemisinin Ergenler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”. *Edu 7: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/13 (30 Eylül 2022), 18-35.
- Öncü, Selin. “Covid-19 Pandemisinin Ergenler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”. *Edu 7: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/13 (30 Eylül 2022), 18-35.
- Özdemir, Metin. “Kelamcıların Din Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım”. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 1/1 (18 Ocak 2009), 0-70. <https://doi.org/10.18317/kader.88264>
- Özdemir, Zafer. “Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı”. *Beykoz Akademi Dergisi* 7/2 (01 Aralık 2019), 91-105. <https://doi.org/10.14514/byk.m.26515393.2019.7/2.91-105>
- Öztürk Abdullah. “İletişim Sistemleri Ve İletişim Teorisi”. *Selçuk İletişim* 1/1 (12 Mayıs 2014), 58-69.
- Peker Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 7., 2011.
- Peker, Hüseyin. “Kur’an’a Göre Dindarlığın Boyutları”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 12/2 (01 Haziran 2012), 41-49.
- Polat Filiz Çömez. *Türkiye’de değişen dindarlık göstergeleri ve sosyal medya*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Subaşı Necdet. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2., 2017.
- Taluy, Nur. “Sosyal Medya Bağımlılığı İle Bağlanma Tarzları İlişkisi Üzerine Bir Derleme”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/2 (20 Mayıs 2021), 989-1002. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.816537>
- Taş, İbrahim. “Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF)”.
Taşpınar, Mehmet. *Sosyal Bilimlerde Spss Uygulamalı Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 1., 2017.
- Turan, Serhat. “Geç Ergenlik Dönemi: Ahlaki Uzaklaşma”. *Sportive*. <https://doi.org/10.53025/sportive.877254>
- Türk Gül Dilek, Özdemir Şebnem. *Sosyal Medya Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1., 2020.
- Ulusoy, Yıldız. “Orta Yaş Dönemi Bireylerin İçinde Bulundukları Yaş Dönemlerine İlişkin Algılarının İncelenmesi”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 19/74 (01 Nisan 2020), 587-601. <https://doi.org/10.17755/esosder.544967>

- Ünal Aylin Tutgun. *Sosyal Medya Etkileri, Bağımlılığı ve Ölçülmesi*. İstanbul: Der Yayınları, 2020.
- Üstün, Çağatay - Özçiftçi, Seçil. “Covid-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması”. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences* 25/Special Issue on COVID 19 (20 Mart 2020), 142-153. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.721864>
- Yakut, Selahattin. “Lise Öğrencilerinde Dindarlık Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* / *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* III/2 (2012), 223-255.
- Yamaç, Muhammed. “Sosyal Medyada Dini Topluluklar”. *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 4/1 (26 Haziran 2020), 101-122.
- Yanardağ, Melek Zubaroğlu vd. “Davranış Bağımlılığına Sahip Müracaatçılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları Üzerine Bir Tartışma”. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 7/4 (31 Aralık 2020), 551-560. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.713866>
- Yavuz, Oğuzhan. “Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığının Okul Başarısı Üzerinde Etkileri”. *OPUS International Journal of Society Researches* 8/15 (31 Ağustos 2018), 1056-1080. <https://doi.org/10.26466/opus.426914>
- Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 46., 2022.
- Yıldız, Murat. “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”. *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji* I/1 (2001), 19-42.
- Yılman Muhammet Ali. *Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Mersin: Çağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, Süreyya. *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi İle Problemler İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yiğiter, Kemalettin vd. “Öğrenme Sürecinde Bireyler Arası İletişim Ve Etkileşim”. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 (04 Aralık 2010), 123-157.
- TDV İslam Ansiklopedisi. “Din - Tdv İslâm Ansiklopedisi”. Erişim 13 Mayıs 2021. /din
- Mehmet Görmez. “Din Nasihattir - Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ”. Erişim 22 Haziran 2023. <http://www.mehmetgormez.com/usulveahlak/dinnasihattir-1>

Similarweb. “En Popüler Web Siteleri Sıralaması: Mart 2023 Tarihinde En Çok Ziyaret Edilen Web Siteleri”. Erişim 01 Mayıs 2023. <https://www.similarweb.com/tr/top-websites/>

“İletişim ne demek TDK Sözlük Anlamı”. Erişim 28 Nisan 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=iletisim>

“İnşirâh Suresi 5-8. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı”. Erişim 06 Mayıs 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0n%C5%9Fir%C3%A2h-suresi/6095/5-8-ayet-tefsiri>

“TÜİK Kurumsal”. Erişim 01 Mayıs 2023. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587)

“vakit nakittir ne demek TDK Sözlük Anlamı”. Erişim 06 Mayıs 2023. [https://sozluk.gov.tr/?kelime=vakit nakittir](https://sozluk.gov.tr/?kelime=vakit%20nakittir)

EKLER

Ek 1. Uygulanan Ölçek Formu

Sevgili Öğrenciler,

“Lise Öğrencilerinde Dindarlık Ve Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma” konulu bir çalışma yapmaktayız. Bunun için kullanılan aşağıdaki anket formunda konu ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu sorulara vereceğiniz samimi cevaplar çalışmanın değerlendirilmesi için önemli veriler sağlayacaktır.

- Lütfen anket formuna isminizi yazmayınız

- Size uygun olan seçeneğin yanındaki parantezin içine **X** işareti koyunuz.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, derslerinizde başarılar dilerim.

Nursaç EFELER

Amasya Ün. SBE Yüksek Lisans Öğrencisi

Anket Formu

1. Cinsiyetiniz:

() Kız () Erkek

2.Okuduğunuz okulun türü nedir?

() Fen Lisesi () Anadolu Lisesi () İmam Hatip Lisesi () Meslek Lisesi

3. Sınıfınız:

() 9 () 10 () 11 () 12

4. Anne ve babanızın eğitim durumu nedir?

Anne	Baba
()	() Okur-yazar değil
()	() Okur-yazar
()	() İlkokul mezunu
()	() Ortaokul mezunu
()	() Lise ve dengi okul mezunu
()	() Üniversite veya yüksekokul mezunu

Başka (Belirtiniz):

5. Anne ve babanızın mesleği nedir?

Anne	Baba
()	() Memur
()	() İşçi
()	() Esnaf
()	() Emekli
()	() Ev hanımı

Başka (Belirtiniz) :.....

6.İnterneti en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? a) Sosyal Ağ b) Oyun -Eğlence c)

Araştırma-Ödev d) Diğer.....

7. Sıklıkla dinim hakkında bilgiler edinirim.

()Bana Hiç Uygun Değil

()Bana uygun değil

- ☐ Kararsızım
- ☐ Bana uygun
- ☐ Bana tamamen uygun

8. Dinimi daha çok anlamaya çalışırım.

- ☐ Bana Hiç Uygun Değil
- ☐ Bana uygun değil
- ☐ Kararsızım
- ☐ Bana uygun
- ☐ Bana tamamen uygun

9. Hayatın anlamıyla ilgili birçok sorunun cevabını verdiği için, din benim için önemlidir.

- ☐ Bana Hiç Uygun Değil
- ☐ Bana uygun değil
- ☐ Kararsızım
- ☐ Bana uygun
- ☐ Bana tamamen uygun

10. Dini inançlarım, hayata bakış açımı bütünüyle etkilemektedir.

- ☐ Bana Hiç Uygun Değil
- ☐ Bana uygun değil
- ☐ Kararsızım
- ☐ Bana uygun
- ☐ Bana tamamen uygun

11. Din, hayatımdaki bütün etkinliklerimi etkilemektedir.

- ☐ Bana Hiç Uygun Değil
- ☐ Bana uygun değil
- ☐ Kararsızım
- ☐ Bana uygun
- ☐ Bana tamamen uygun

12. Gün içerisinde dini düşünce ve dualara belirli bir süre ayırmak benim için önemlidir.

- ☐ Bana Hiç Uygun Değil
- ☐ Bana uygun değil
- ☐ Kararsızım
- ☐ Bana uygun
- ☐ Bana tamamen uygun

13. Önemli karar anlarında dinî inancınız ne kadar etkilidir?

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren
- ☐ Hiçbir Zaman

14. Ne giyeceğiniz konusunda dinî inancınız ne kadar etkilidir?

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren
- ☐ Hiçbir Zaman

15. Ne yiyeceğiniz ve içeceğiniz konusunda dinî inancınız ne kadar etkilidir?

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren
- ☐ Hiçbir Zaman

16. Kiminle arkadaşlık kuracağınız konusunda dini inancınız ne kadar etkilidir?

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren
- ☐ Hiçbir Zaman

17. Hangi sosyal aktivitelere katılacağınız konusunda dinî inancınız ne kadar etkilidir?

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren
- ☐ Hiçbir Zaman

18. Beş vakit namaz.

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren
- ☐ Hiçbir Zaman

19. Ramazan orucu

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren
- ☐ Hiçbir Zaman

20. Dua

- ☐ Her zaman
- ☐ Çoğu Zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Nadiren

() Hiçbir Zaman

21. Yüzünden ya da ezbere Kuran okuma (Türkçe, Arapça dâhil)

- () Her zaman
 () Çoğu Zaman
 () Bazen
 () Nadiren
 () Hiçbir Zaman

22. Son bir yılda, sürekli olarak, kendinizi sosyal medyaya tekrar girebileceğiniz andan başka bir şey düşünemez halde buldunuz mu?

- () Evet
 () Hayır

23. Son bir yılda, sürekli olarak, sosyal medyada daha fazla zaman geçirmek istediğiniz için kendinizi mutsuz hissettiniz mi?

- () Evet
 () Hayır

24. Son bir yılda, sosyal medyayı kullanamadığınız zaman çoğu kez kendinizi kötü hissettiniz mi?

- () Evet
 () Hayır

25. Son bir yılda, sosyal medyada daha az zaman geçirmeye çalıştığınız ancak bunda başarılı olamadığınız oldu mu?

- () Evet
 () Hayır

26. Son bir yılda, sosyal medyayı kullanma istediğinizden dolayı diğer etkinliklerinizi (spor, hobiler vb.) sürekli olarak ihmal ettiniz mi?

- () Evet
 () Hayır

27. Son bir yılda, sosyal medyayı kullanmanızdan dolayı diğer insanlarla sürekli olarak tartışmalarınız oldu mu?

- () Evet
 () Hayır

28. Son bir yılda, sosyal medyada geçirdiğiniz süre hakkında ebeveynlerinize (anne-baba) veya arkadaşlarınıza sürekli olarak yalan söylediniz mi?

- () Evet
 () Hayır

29. Son bir yılda, olumsuz duygularınızdan kaçmak için sık sık sosyal medyayı kullandınız mı?

- ☐ Evet
☐ Hayır

30. Son bir yılda, sosyal medyayı kullanmanızdan dolayı ebeveynleriniz, kız veya erkek kardeşleriniz ile ciddi çatışmalarınız oldu mu?

- ☐ Evet
☐ Hayır

Ek 2. Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 04.01.2022-50749

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
Bilim Etik Kurulu
Sosyal Bilimler Etik Kurulu

Ek-5

Sayı : E-30640013-108.01-50749
Konu : Etik Kurul İzin Belgesi

04.01.2022

REKTÖRLÜK MAKAMINA
Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdulhamit BUDAK
Dr. Öğretim Üyesi

İlgi : 03.01.2022 tarihli ve 759 sayılı yazı.

"Gaziantep ilinin Şahinbey ilçesinde bulunan lise öğrencilerinde Dindarlık ve Sosyal Medya Bağımlılığı" adlı araştırmanız Sosyal Bilimler Etik Kurulu tarafından bilimsel araştırma etiği yönünden incelendi ve değerlendirildi. Konu ile ilgili kurul görüşü ektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Doç. Dr. Songül KEÇECİ
KURTEtik Kurul Başkanı

Ek:

- 1- Dr. Abdülhamit Budak Başvuru Değerlendirme (1 Sayfa)
- 2- Etik kurulu onayı (16 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSL41FSVM4 Pin Kodu :32472

Belge Takip Adresi :

<https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5544&eD=BSL41FSVM4&eS=50749>

Adres:Akbilek Mah. Muhsin Yazıcıoğlu Cad. No:7 Merkez/Amasya
Telefon:2600060 Faks:2600059
e-Posta:genelsekreterlik@amasya.edu.tr Web:http://www.amasya.edu.tr/idari/etik-kurul/bilim-etik-kurulu.aspx
Kep Adresi:amasyauniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Songül KEÇECİ KURT
Unvanı: Etik Kurul Başkanı
Tel No: 1

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

	AMASYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ETİK KURUL DEĞERLENDİRME FORMU
---	---

Ek-1

Araştırmanın Başlığı : "Gaziantep ilinin Şahinbey ilçesinde bulunan lise öğrencilerinde Dindarlık ve Sosyal Medya Bağımlılığı"	
Başvuru Formunun Etik Kurula geldiği tarih	03.01.2022
Başvuru Formunun Etik Kurulda incelendiği tarih	03.01.2022
Karar tarihi	03.01.2022

SONUÇ

1.	☒ Kabul
2.	☐ Düzeltme gereklidir: Etik sorun olabilecek sorular/maddeler, süreçler ya da unsurlar bulunmaktadır. Açıklama: .
3.	☐ Red Gerekçe, Görüş, Tavsiye ve Açıklamalar:

Başvuru dosyasının incelenmesinde hazır bulunan ve araştırmayla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi bulunmayan Etik Kurul başkan ve üyelerinin ad,soyad ve imzaları.

(Başkan)
Doç. Dr. Songül KEÇECİ
KURT

(Üye-Bşk Yardımcısı)
Dr. Öğr. Üyesi Fatih CAN

(Üye- raportör)
Dr. Öğr. Üyesi Melike BAŞ

(Üye)
Doç. Dr. Kürşat EFE

(Üye)
Doç.Dr. Davut AĞBAL

(Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ

Ek 3. Meb Anket İzin

T.C.
GAZİANTEP VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-34659092-605.01-44128921
Konu : Araştırma İzin Talebi
(Nursaç EFELER)

22/02/2022

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: Amasya Üniversitesi Rektörlüğünün 24.01.2022 tarihli ve 53421 sayılı yazısı.

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencilerinden Nursaç EFELER'in " Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Gaziantep Şahinbey Örneği" konulu anket uygulama isteği kapsamında, İlimiz Şahinbey İlçesinde bulunan ekli listede isimleri belirtilen okullarda öğrenim gören öğrencilere yönelik araştırma çalışma isteği, ilgi yazıda belirtilmektedir.

Bu kapsamda bahsi geçen anket uygulama isteği, Bakanlığımız Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı genelgesi kapsamında değerlendirilmiş olup; araştırmacının, araştırmasının bitiminden itibaren 15 gün içerisinde araştırma sonuçlarını 2 kopya halinde CD içerisinde Müdürlüğümüze bildirmesi şartıyla, İlimiz Şahinbey İlçesinde bulunan ekli listede isimleri belirtilen okullarda öğrenim gören öğrencilere yönelik anket uygulama isteğinin, eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüz Ar-Ge bürosu bünyesinde oluşturulan komisyonun uygunluk raporu doğrultusunda uygun mütalaa edilmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde; Olurlarınıza arz ederim.

Yasin TEPE
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR
Mutlu ALMALI
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres : Pancarlı Mah 58007 Sok Şehitkamil Gaziantep

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Bilgi için: Müd Yrd. M. Ali TIRYAKIOĞLU Şef E. YILDIRIM VİHİ
S.AYYILDIZ

Telefon No : 0 (342) 280 27 82
E-Posta: gaziantepmeci@meb.gov.tr
Kep Adresi : mebi@ha01.kep.tr

Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
İnternet Adresi: www.gaziantepmeci.gov.tr Faks: 3422802847

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 8bba-eb18-3c20-a53f-3503 kodu ile teyit edilebilir.

Ek 4. Uygulanan Ölçek İzinleri

